

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjysk Månedsskrift

4 • 2017

Sønderjysk Månedsskrift

Udgivet af Historisk
Samfund for Sønder-
jylland i samarbejde
med Museum
Sønderjylland
og Kulturfokus

Pris for medlemskab
325 kr. årligt inkl. moms
og forsendelse.

Kontakt

Tlf. 74 62 46 83
hssdj@hssdj.dk
www.hssdj.dk

Redaktion

Kirsten Clausen (ansv.)
Museum Sønderjylland
ISL-Lokalhistorie

www.museum-
sonderjylland.dk

Tlf. 74 62 58 60
kicl@museum-
sonderjylland.dk

Lennart Madsen
Museum Sønderjylland
- Arkæologi Haderslev

Elsemarie Dam-Jensen
Museum Sønderjylland
- Kulturhistorie Tønder

© Sønderjysk Månedsskrift og forfatterne

Sønderjysk
KULTUR-
fællesskab

Layout
Tekst & Design
Haderslev

Tryk
Mohr dieck Tryk A/S
Aabenraa

I dette nummer

*Den afrikanske samling i Aabenraa
- et levn fra den tyske kolonialisme* 123
Historien om de tyske kolonier har hidtil været et næsten glemt kapitel i den sønderjyske historie. Men museumsinspektør, ph.d. Mikkel Leth Jespersen har vristet noget af historien ud af de hjembragte genstande på Museum Sønderjylland - Kulturhistorie Aabenraa.

Journalisten og forfatteren Jacob Kronika 130
Ved siden af sit arbejde som journalist og redaktør var Jacob Kronika forfatter til en lang række noveller og romaner. Forfatteren H.E. Sørensen har set på hans forfatterskab.

Vagn Skytte-Rasmussen 137
Som ung havde Vagn Skytte-Rasmussen nogle turbulente år som krigskorrespondent i Berlin under Anden Verdenskrig. Lektor Henrik Heinemeier tegner et portræt af 'Skytte', der voksede op på Central-Hotellet i Toftlund og sluttede karrieren på Rådhuspladsen i København som skattet redaktionschef på Politiken.

Grænselandskronik 145
Valgkampen til landdagsvalget i Slesvig-Holsten blev skudt i gang i årets første kvartal, og nord for grænsen venter et kommunalvalg til efteråret. Jørn Buch har blandt meget andet set på kampen om vælgerne, der foregår på tysk, dansk, frisisk, plattysk og sønderjysk.

Bognyt 153

Det sker - i Museum Sønderjylland 156

Bagsiden om forsiden 160
Trods modstand fra Otto von Bismarck blev Tyskland en kolonimagt i tiden, hvor Sønderjylland var under tysk herredømme. Sønderjyske børn blev derfor også bibragt viden om emnet. Museumsinspektør, ph.d. Mikkel Leth Jespersen har set på sagen.

Forsidebilledet: Skolekort over de tyske kolonier. På det store kort over Afrika er de fire tyske kolonier Togoland, Cameroun, Tysk Sydvestafrika og Tysk Østafrika markeret med lyserødt. Derudover viser kortet de tyske ø-kolonier i Stillehavet og den tyske handelstation Kiautschou på Kinakysten.

Den afrikanske samling i Aabenraa - et levn fra den tyske kolonialisme

Mikkel Leth Jespersen

De fleste, der har besøgt det sønderjyske søfartsmuseum i Aabenraa, vil have bemærket museets betydelige samling af afrikansk etnografika. Nogle har måske spurgt sig selv, hvad denne samling af våben, redskaber, figurer, masker m.v. egentlig laver på et søfartsmuseum? Og det er et godt spørgsmål, for sammenhængen mellem den afrikanske samling og søfarten ligger ikke lige for. Efter museumsinspektør, ph.d. Mikkel Leth Jespersens opfattelse skal samlingen i højere grad ses som et levn fra den tyske kolonialisme i Afrika end som et levn fra 1800-tallets sønderjyske søfart.

Den ældste samling

SAMMENHÆNGEN MELLEM søfarten og den afrikanske samling skal findes i den person, der hjemførte de første afrikanske genstande til museets samling. Han hed Jes Hansen Bugslag og kom fra Aabenraa. Hans ungdom var formet under indtryk af Aabenraa-søfartens storhedstid omkring midten af 1800-tallet. Bugslag var nemlig uddannet skibstømrer på et af skibsværfterne på havnen og blev derefter sejrende tømmermand om bord på en af Aabenraas mange store langfartssejlere. Det fortælles, at han efterfølgende gjorde tjeneste i den preussiske marine. Derefter er hans skæbne uvis, indtil han dukker op på en ekspedition i Congo. Det Tyske Kejserrige, som Sønderjylland nu var en del af, havde ganske vist ingen ko-

lonier. Til gengæld havde man en del opdagelsesrejsende og store drømme om et afrikansk kolonirige. Blandt disse opdagelsesrejsende var Alexander von Mechow, og det var hans ekspedition langs med floden Kassai, som Bugslag deltog i i årene 1878-1881. På vejen tilbage til kysten mødte de en anden opdagelsesrejsende Hermann Wissmann, og sammen fejrede de den tyske kejser Wilhelms fødselsdag i den afrikanske jungle.¹⁾

To år senere deltog Bugslag i endnu en ekspedition til Congo. Det var i årene 1883-1886, og denne gang stod han under Wissmanns ledelse. I det indre Congo grundlagde de kolonistationen Luluaburg, hvor Bugslag snart efter var eneste europæer. Resten af selskabet var enten døde, syge eller rejst på opdagelse i junglen. Nu tilbragte Bugslag et år med at opbygge en lille velfriseret civilisation ved Lulua-flodens bred, og da Wissmann vendte tilbage, var han begejstret for resultatet af Bugslags arbejde.

Derefter vendte Bugslag tilbage til Aabenraa, og i 1887 solgte han en større samling afrikansk etnografika til det museum, som netop var under oprettelse i byen. Hensigten med museet var at beholde de fine genstande, som søfolk havde hjembragt fra den store verden, i Aabenraa. Man ville vise, at byens borgere havde udsyn til den store verden - Aabenraa var ikke et provinshul! Bugslags samling passede perfekt ind. Han fik 100 mark for hele herligheden. I løbet af det føl-

gende år blev der trykt lister i lokale aviser med de genstande, som var indkommet til museets samling, og her kunne man læse, hvilke afrikanske kulturer genstandene mentes at stamme fra.²⁾

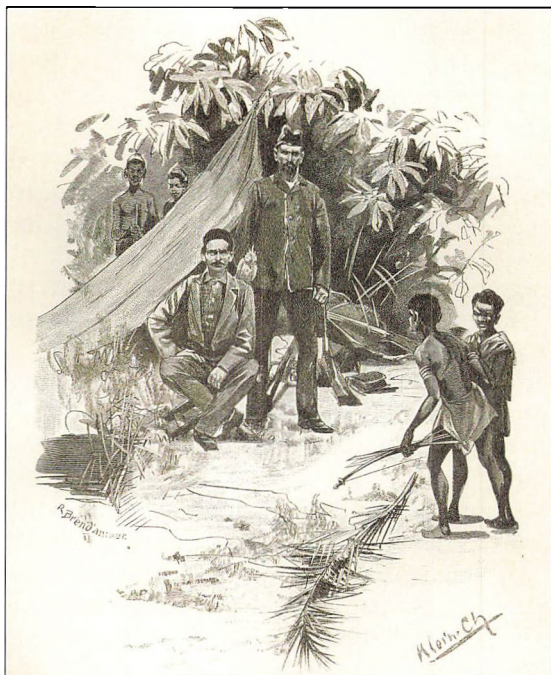
Mens Bugslag og Wissmann havde befundet sig i Congo, havde Det Tyske Kejserrige fået kolonier. Eller det vil sige, man havde fået protektorer, 'Schutzgebiete', hvilket var en betegnelse, den tyske rigskansler Otto von Bismarck havde fundet på, fordi han altid havde været imod oprettelsen af tyske kolonier. De fire afrikanske kolonier var Togoland, Cameroun, Tysk Sydvestafrika og Tysk Østafrika, og nu var den tyske opmærksomhed rettet mod disse fire territorier. Inden længe var Bugslag da også blevet hyret som tekniker til en ekspedition, der skulle udforske det indre Togoland i årene 1888-1891. Ind-

til da var det ikke meget, man kendte til landet inde bag kystens handelsstationer. Bugslag deltog i ekspeditionen og var med til at grundlægge kolonistationen Bismarckburg. I 1891 vendte han hjem til Aabenraa og døde kort tid efter, formentlig af en tropesygdom. Med sig havde han dog en etnografisk samling af genstande fra Togo, som også endte på Aabenraa Museum.

Det skulle snart vise sig, at Bugslags samling blev bemærket af andre Afrika-rejsende (eller arvinger efter Afrika-rejsende), hvilket fik Aabenraa Museums afrikanske samling til at vokse yderligere.

En østafrikansk husgud

Oprettelsen af tyske kolonier i Afrika betød, at en del tyskere nu rejste til Afrika som embedsmænd, soldater, missionærer, ingeniører, landmænd

*Jes Bugslag og Hermann Wissmann hos dværgene.
Tegning i Wissmanns
rejseberetning.*

*Østafrikansk kvinde-
figur med barn på
ryggen. Afleveret
til museet af
Oberst Pfeiffer
fra Køln i 1905.*

mv. Det var måske en af dem, der havde hjembragt det Makamba-sværd ('Schwert von den Makamba'), som ifølge avisen *Apenrader Anzeiger* (30.4.1902) blev afleveret til museet i april 1902. Makamba er en provins i nutidens Burundi ved Tanganika Søens bredder - området lå frem til Første Verdenskrig i Tysk Østafrika.

Flere oplysninger har vi om den genstand, som nogle år senere blev afleveret af en oberst Pfeiffer fra Køln. Mens han havde ligget i garnison i Aabenraa, må han have besøgt byens museum og set den afrikanske samling. Fredag den 18. august 1905 var der en omtale i *Apenrader Anzeiger* af nye genstande, der var indkommet til Aabenraa Museum:

"Hr. Oberst Løjtnant Pfeiffer i Køln ved Rhinen, som mange her i Aabenraa formentlig stadig husker fra den

tid, hvor Aabenraa endnu havde en garnison, har fra det fjerne sendt vor by et venligt minde. For få dage siden forærede han museet et velbevaret gudebillede fra Afrika. Det er en træskåret husgud, som man hyppigt møder dem i negerhytterne langs den tysk-østafrikanske kyst. Figuren forestiller en kvinde, som bærer et barn på ryggen".

Genstanden kan let identificeres i museets samling, da der kun findes én figur, der passer med karakteristikkene, og fordi en venlig sjæl - der levede inden moderne museumsetiske regler forbød den slags - skrev 'Oberst Pfeiffer, Köln' med svært læselig håndskrift under figurens ene fod. På ryggen tilføjede man, at der var tale om en husgud fra Afrika. Det bliver straks vanskeligere at afgøre, hvordan Pfeiffer var kommet i besiddelse af den. Havde han selv været soldat i kolonien, eller havde han erhvervet den fra en anden Afrika-rejsende? Derudover er det også uklart, hvilken funktion figuren virkelig havde i dens østafrikanske oprindelsesland - var det en fetich, altså en slags helligdom, eller havde soldaten blot købt en souvenir fremstillet til lejligheden? Det står dog ikke til diskussion, at den er et levn fra den tyske kolonialisme i Afrika.

Det samme er de tre afrikanske genstande, som en arving efter den nyligt døde skibssingeniør Heinrich Friedrich Davids (1874-1942) solgte til Aabenraa Museum i oktober måned 1942 for i alt 25 kr. "Hjembragt fra Afrika af Davids søn, Ingeniør Henrik Davids, der havde været soldat (tysk) i Kammerun", står der i museets indkomstprotokol. Det drejer sig om en flaske i læderhylster med

*Drikkehorn i læder,
hjembragt fra Cameroun
af Heinrich Davids.*

lille bærerem, et drikkehorn, indfattet i læder, og dekoreret på samme måde som læderindfatningen på flasken, og endelig en dolk i mangefarvet skede i læder. Om Heinrich Davids ophold i Cameroun ved vi intet, men genstandene er de eneste, museet har fra denne koloni.

Konsul Hans Callesen og 'høvdinge-tronstolen'

En anden, som også må have bemærket Aabenraa Museums afrikanske samling, var en mand ved navn Hans Callesen. Han skænkede i 1950'erne og 1960'erne en række genstande til museet. Det drejer sig primært om masker og en stor skammel med udskårne ansigter, alt sammen fra Sydvestafrika. Om skamlen står der følgende i museets indkomstprotokol fra 1959: "En høvdinge-tronstol. Stammer fra Owamboland i Sydvestafrika. Stolen, der er af træ, er ca. 1/2 meter høj, forsynet med tre i træ ud-

skårne ansigter eller masker. Har tilhørt en høvding fra en Owambostamme. Giveren har handlet sig til stolen". Men hvad har giveren Hans Callesen egentlig med Aabenraa at gøre, og hvad har det alt sammen med den tyske kolonialisme at gøre?

Det viser sig, at Hans Callesen var født i Aabenraa den 5. marts 1890.³⁾ Hans familie var udpræget dansksin-

*Den såkaldte høvdinge-tronstol fra
Sydvestafrika, som Hans Callesen
afleverede til museet i 1959.*

det, så selv om Aabenraa lå i Det Tyske Kejserrige, fik Hans Callesen dansk statsborgerskab. Han voksede op, og efter at have stået i lære hos *Anton Skau* i Haderslev fra 1904 til 1908 drog han ud i den store verden. Først tilbragte han tre år i Paramaribo i Surinam, og i 1912 gik turen over USA og hjem til Aabenraa. Snart rejste han af sted igen, denne gang til den tyske koloni i Sydvestafrika. Først ankom han til kystbyen Swakopmund, det var den 15. februar 1913, og han begav sig derfra videre til sin nye arbejdsplads hos *Howald u. Vollmar* i hovedstaden Windhoek. Allerede året efter brød Første Verdenskrig ud, og nu var det til Hans Callesens fordel, at han var dansk og ikke tysk statsborger. Han blev nemlig ikke indkaldt til krigstjeneste, men fik i stedet lov til at arbejde i den tyske hærs forretninger, indtil det endelige tyske nederlag i Sydvestafrika i 1915.

Efter afslutningen på Første Verdenskrig blev Hans Callesen i Sydvestafrika, som nu var underlagt briterne og administreret fra Sydafrika. Det var den eneste af kolonierne, hvor en betydelig del - omkring halvdelen - af tyskerne fik lov at blive, så der var fortsat et betydeligt miljø af kolonister i Sydvestafrika. Nu stiftede Hans Callesen sit eget firma *Hensel og Callesen*, som solgte materiel til landbruget. I løbet af 1920'erne fik han selskab af en anden sønderjyde, Andreas Thulstrup, som arbejdede for *Hensel og Callesen* frem til 1930'erne. Andreas Thulstrup rejste hjem og slog sig ned i Sønderjylland, og i hans hjembragte fotosamling kan man få et indtryk af livet i det ufrugtbare Sydvestafrika omkring 1930 - forretningsrejser i uvejsomme områder,

jagtture i det afrikanske vildnis og sociale aktiviteter med andre europæere.

Hans Callesen blev i Sydvestafrika, men gik nu over til at handle med kontorartikler. Han var blevet udnævnt til dansk vicekonsul og blev senere egentlig dansk konsul, og han var på mange måder et samlingspunkt for danskerne i landet. Efter Anden Verdenskrig blev hans indsats belønnet med Kong Frederiks Frihedsmedalje, og han blev slået til Ridder af Dannebrog. Nu er vi ved at være fremme ved den tid, hvor han begyndte at forære afrikanske genstande til Aabenraa Museum. Da den store træskammel, kaldet høvdingetrønstolen, blev indleveret, udløste det en omtale i avisen, da den var "sendt hjem af en gammel aabenraaer i det fremmede. ... Det er ikke første gang, man paa Aabenraa Museum har hørt fra konsulen i Windhoek. Adskillige af de sjældne genstande, der er at se i den etnografiske afdeling, er skænket af Callesen". Genstandene, som Hans Callesen sendte hjem til museet i fødebyen, var formentlig souvenirs erhvervet umiddelbart forinden; der er intet, der tyder på, at de stammer fra ældre tider.

Alfred Schmidts samling

Ældre er derimod den samling af våben, som blev indleveret på museet i 2007 af slægtninge til kolonisoldaten Alfred Max Johannes Schmidt (1884-1945). Han var vokset op i Slotsgade 30 i Aabenraa som søn af Friedrich Gustav Schmidt, der kom til byen fra Preussen som postembedsmand i 1872. Moderen var Christine Maria Lorenzen fra Vilsbæk (1852-1944). I 1903 var han til session hvor

*Bil fra firmaet
Hensel og
Callesen,
med kadaver
i forgrunden.*

han meldte sig frivilligt, og han kom efterfølgende til at gøre tjeneste i *Füsilier Regiment Königin*, det 86. Slesvigske regiment.

I 1904 udbrød Herero-krigen i Tysk Sydvestafrika, hvilket betød, at antallet af tyske tropper i kolonien blev markant forhøjet, og det er formentlig i den forbindelse, at Alfred Schmidt kom til Tysk Sydvestafrika. I regimentshistorien fra 1906 kan man læse, at der fra regiment *Königin* meldte sig en officer, to underofficerer og 21 menige infanterister til krigen i Sydvestafrika - og derefter fulgte en tidstypisk kommentar om, "at denne krig har mange gode eksempler på tapperhed over for en umenneskelig modstander og på, at soldaterne klarede gevaldige strabadser".⁴⁾

En af disse strabadser var tropesygdomme, og ifølge familietraditionen var det malaria, som fik Alfred Schmidt til at vende hjem til Tyskland. Med sig havde han en lille samling af afrikanske våben og en tropeshjelm. Han tog efterfølgende en handelsuddannelse og fik arbejde i Rigsbanken i Berlin. Der var han beskæf-

tiget, indtil han blev interneret af russerne i 1945. Han blev atter løsladt, men døde kort tid efter hjemkomsten. De hjembragte genstande blev i familien, indtil de blev afleveret til museet i Aabenraa som seneste tilgang til den afrikanske samling.

Afslutning

Der findes også en række andre afrikanske genstande i samlingen på museet i Aabenraa, og selvom deres proveniens (dvs. oplysninger om deres oprindelse og baggrund for deres optagelse i samlingen) er uvis, så stammer flere af dem efter alt at dømme fra de tyske kolonier. Det gælder for eksempel et spyd fra masaierne, som holder til i Østafrika. Det gælder også et hovedsmykke af tunge jernperler, som stammer fra hereroerne i Sydvestafrika.

Der skal ikke herske tvivl om, at det fortsat er skibstømreren Jes Hansen Bugslags samling fra Congo og Togo, der udgør langt den største og mest værdifulde del af museets afrikanske samling. Det var dog på grund af denne samling, at de mange andre gen-

stande fra Afrika senere fandt vej til museet. Fælles for hovedparten af disse genstande er, at de er hjembragt af personer, der af forskellige årsager rejste til de tyske kolonier i Afrika. Genstandenes inddragelse i museets samling har på utilsigtet vis sikret et levn af sønderjydernes engagement i den tyske kolonialisme for eftertiden.

Historien om de tyske kolonier har hidtil været et næsten glemt kapitel i den sønderjyske historie, da man efter genforeningen med Danmark i 1920 ikke længere var en del af Tyskland og derfor heller ikke spejlede sig i den tyske historie. Når man taler om historiske kolonier i Sønderjylland, er det derfor de danske kolonier i Vestindien, Grønland og på Guldkysten, det drejer sig om, og ikke de tyske kolonier i Afrika, Stillehavet eller handelsstationen på Kinakysten. Samlingen på museet i Aabenraa viser dog, at der dengang var en betydelig interesse for de tyske kolonier.

Denne interesse var ikke blot begrænset til museet eller personer, der havde været i Afrika. I skolerne blev der undervist i kolonierne, hvilket er bevidnet i bevarede skolebøger, skolekort og anskuelsestavler fra sønderjyske skoler. Kolonierne var en del af Det Tyske Kejserige, som skolebørnene selvfølgelig skulle have kendskab til: Hvor lå kolonierne? Hvordan så indbyggerne ud? Hvordan levede de? Hvad producerede de, og hvordan så landskaberne ud? I aviserne var der artikler om den politiske udvikling i kolonierne og beretninger om og fra Afrika-rejsende. Endelig kunne man

være heldig at opleve en af de afrikanske grupper, der rejste rundt i Tyskland og opførte skuespil med musik, dans, krigsspil, våbenøvelser mv. En sådan gruppe fra Togo optrådte i Aabenraa i november 1902.⁵⁾

Den afrikanske samling på museet i Aabenraa indgår således i en større historie om de tyske kolonier og betydelige sønderjyske kontakter til disse kolonier frem til Første Verdenskrig, hvor man tabte alle kolonierne. Interessen levede dog videre under sloganet: "Vi vil have vore kolonier tilbage!", men det fik man som bekendt ikke. ■

Noter

- 1) Alexander von Mechow: *Die Deutsche Kuango-Expedition (1878-1881). Bericht von Major Alexander von Mechow*, Berlin 1882.
- 2) Elke Jepsen og Birgitte Kragh Rasmussen: 'At sætte sig et minde. Aabenraa Museums indsamling 1887-1937', i *Mellem pulterkammer og Muse-Tempel. Artikler om samlinger og museer til Aabenraa Museums 100 års jubilæum i 1987*, Aabenraa 1987, s. 11-34.
- 3) Følgende oplysninger om Hans Callesen er baseret på et notat fra 2017, skrevet af hans datter Aase Callesen Geel, som bor i Namibia.
- 4) *Königin-Füsiliere. Geschichte des Füsilier-Regiments Königin (Schleswig-Holsteinischen)* Nr. 86, Leipzig 1900/1906, s. 219-220.
- 5) *Apenrader Anzeiger* 12.11.1902; Rea Brändle: *Nayo Bruce. Geschichte einer afrikanische Familie in Europa*, Chronos Verlag: Zürich, 2007.

Journalisten og forfatteren Jacob Kronika

Af H. E. Sørensen

Jacob Kronika huskes især fra sin tid som journalist ved Flensborg Avis, som han var tilknyttet en stor del af sit liv. Men hans skribentvirksomhed rummer også et skønlitterært forfatterskab baseret på egne oplevelser. Forfatteren H.E. Sørensen tegner et portræt af en af det danske mindretals markante talsmænd.

JACOB KRONIKA (1897-1982), der var født på Broager Land, blev en af de betydeligste journalister, Flensborg Avis har haft. Familien flyttede kort efter hans fødsel til Flensborg, hvor han tog studentereksamen på byens gymnasium. Efter krigstjeneste og fangenskab under Første Verdenskrig indledte han sin journalistiske bane i 1919, først som redaktør af det tysksprogede, men dansksindede blad *Der Schleswiger* og fra 1932 ved *Flensborg Avis*, hvor han var virksom - i de seneste år med lange mellemrum - til sin død. 1932-45 var han således korrespondent i Berlin for såvel *Flensborg Avis* som *Nationaltidende* i København og *Svenska Dagbladet* i Stockholm. Samtidig havde han en slags halvdiplomatisk status som akkrediteret talsmand for de danske og frisiske befolkninger i Sydslesvig over for myndighederne i Berlin. Han opholdt sig således i den tyske rigshovedstad gennem hele naziperioden, hvor han indtog en meget fremskudt position blandt udenrigskorrespondenterne, bl.a. som formand for deres klub. Han havde derigennem tæt kontakt til regeringen og ledende nazistiske kredse, selv om hans stil-

ling var særlig udsat: Han skrev i udenlandske aviser, men var som tysk statsborger undergivet det nazistiske riges love. Men som Kronika selv udtrykte det: Man måtte spille spillet.

Efter krigen var han igen korrespondent i Tyskland og dækkede bl.a. Nürnbergprocessen mod de nazistiske ledere. Efter chefredaktør L.P. Christensens død i 1960 overtog han ledelsen af *Flensborg Avis*, men blev kun i chefstolen i knap fire år. Kronika var mere journalist end bladleder, og fra nytår 1964 afløstes han af den senere landdagsmand Karl Otto Meyer, hvorefter han virkede som freelance skribent og foredragsholder.

I sine yngre år havde han også litterære ambitioner, og 1927 udsendte han skuespillet *Enten - Eller* om forholdet mellem dansk og tysk i Sydslesvig i den brydningsfulde periode sidst i 20'erne, hvor unge tyskere var påvirket af den fremtrængende nazisme og lignende bevægelser. Den danske gårdmand Niels Bang forlover sig med datteren af sognets mest fremtrædende tyske storbonde mod hendes forældres vilje, hvilket giver anledning til skarpe meningsudvekslinger, der kulminerer i en skudepisode, hvor Niels' rival over for pigen, en tysk proprietærsøn, forsøger at dræbe ham. Parallelt hermed prøver Niels at snakke en dansksindet nabo fra at sælge sin gård til en tysk opkøber og flytte til Danmark. "Vi er så få, at vi ikke kan undvære en eneste", siger han. Hvilket er spillets budskab.

Problemstillingen i stykket kan i dag virke en smule firkantet, men den skal ses i lyset af tiden, hvor spørgsmålet dansk eller tysk for nogle - herunder Kronika - næsten var et spørgsmål om liv eller død.

1935 kom romanen *Revolution* med undertitlen *Roman om Hitlers Tyskland*, der foregår i Berlin 1932-33, hvor kommunister og nazister kæmper om magten i gaderne. En salonkommunistisk gruppe af kunstnere, intellektuelle og politikere holder til på deres stamværtshus, hvor en af dem skydes ned af en nazistisk bande under en razzia. Det udløser hævn-mord fra den 'røde garde', som dræber en tilfældig nazist som gengæld, hvorefter en af gruppens medlemmer, en venstreorienteret jurist, likvideres af Femen (en halvreligiøs nazigruppe), nærmest som et ritualmord. Der tales meget om 'revolution', og en af hovedpersonerne, en billedhugger, beslutter i ophøjet begejstring og seksuelt ophidset af en smuk og intelligent kommunistisk pige at skabe en figur over dette tema med hende som inspiration og model, samtidig med at han på et åndeligt og religiøst plan er stærkt tiltrukket af en from og blid katolsk pige. Det ender dog med voldtægt, kaos og afmagt, og billedhuggeren bliver indlagt på en psykiatrisk institution. Mens han er indlagt, overtager Hitler posten som rigskansler 30. januar

1933. Billedhuggeren vender tilbage fra 'galeanstalten' som overbevist nazist, uden at det klart fremgår, hvorfor og på hvilken måde denne 'omvendelse' er foregået, den katolske pige går i kloster, og kommunistpigen begår selvmord, fordi hun ikke længere kan se hverken fremtid eller formål med sit arbejde.

Der er tale om en journalistisk roman med nøjagtige oplysninger om personer, steder, begivenheder, politisk tilhørsforhold, uddannelse osv., men uden en egentlig analyse af, hvorfor tingene former sig, som de gør, for bogens personer. Skildringen er svag i psykologien, og man savner bevæggrunde for de valg, personerne tager, og for de inkonsekvenser og brud, der er i handlingen. Hvad er f.eks. baggrunden for, at den trofaste socialdemokratiske arbejders to sønner går til yderpunkterne, men hver sin vej - den ene som nazist, den an-

*Indgangen til Der Schleswiger,
Flensburg Avis i Slesvighus.
Til højre og venstre ses avissider
i vinduet.*

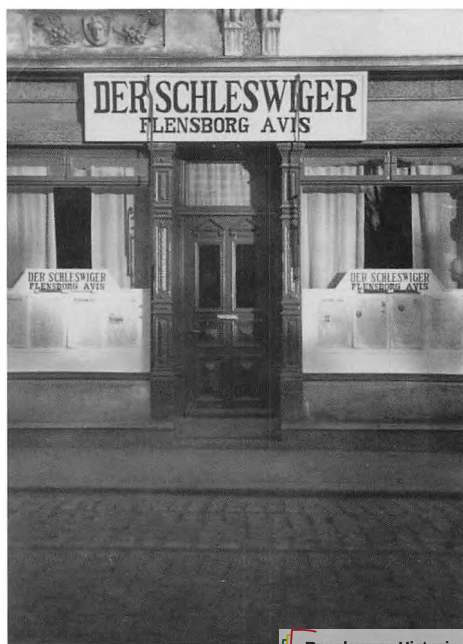
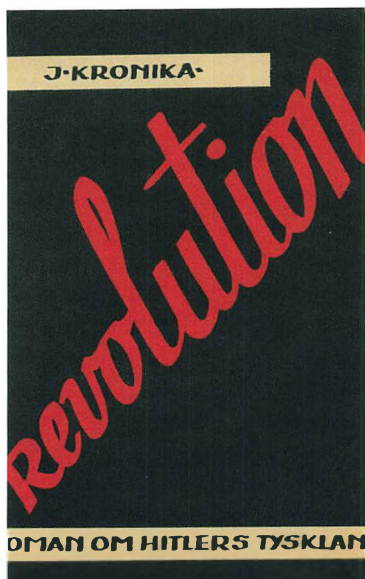

Foto: Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Slesvighus.

Den dramatiske forside til romanen 'Revolution. Roman om Hitlers Tyskland', som udkom i 1935.

den som kommunist? Og hvorfor bliver den ellers så partitro fader pludselig overbevist nationalsocialist efter sønnernes og deres moders tragiske død? - han, som ellers havde været den argeste modstander af nazismen.

Femenmordet på den venstreorienterede sagfører vil for mange virke fuldstændig meningsløst. Femen var hemmelige halvreligiøse selskaber af stærkt højreorienteret og national tendens, som begik politiske mord på modstandere efter skjult og rituel rettergang. Her er den der bare, dukker op af intet og forsvinder ligeså hurtigt, som den kom, efter at 'dommen' er fuldbyrdet - hvilket dog ikke er urealistisk for den måde, Femen opererede på. Men hvem er de mystiske mænd, og hvorfor handler de, som de gør? Det får vi ikke noget at vide om. Ganske vist ligger noget af forklaringen i selve domstalen, men også den virker i dag ret uforståelig og har sikkert også været det i 1935. Men det har nok krævet mod i det

hele taget at tage emnet op dengang.

Kronikas lidt sværmeriske og noget sangviniske gemyt var i foråret 1933 ret stærkt påvirket af nazismen, som han så som en idealistisk bevægelse til folkets genrejsning efter fornedrelsen under Verdenskrigen og Weimarrepublikkens 'forfaldsperiode'. Heri var han ikke uenig med Flensborg Avis' chefredaktør Ernst Christiansen, som skrev en længere artikelserie, hvor han forsøgte at forklare nazismen og gøre den forståelig. Noget tyder dog på, at Kronika undervejs omarbejdede og modererede manuskriptet, som vist oprindeligt var beregnet på at skulle være en temmelig ensidig opbakning bag den nazistiske 'revolution'. Nu fik titlen i stedet en noget tvetydig klang, fordi han tydeligvis havde fået anfægtelser, inden bogen udkom. Den var derfor uden tvivl stærkt omarbejdet og neddæmpet. Romanen blev ingen succes og er da også kunstnerisk svag.

I løbet af 1920'erne og 1930'erne skrev han en række noveller og fabler, der tryktes i avisen. Der er tale om dansknationalt opbyggelige småstykker med en klar sort-hvid tendens. De virker i dag naive og er uden litterær interesse. Men en af dem havde nær fået vidtrækkende politiske følger. Det var *Da alle Lysene sluktes*, som stod i Flensborg Avis' julenummer 1936, illustreret med en noget overtydelig tegning af den kendte danske tegner og skuespiller Valdemar Møller.

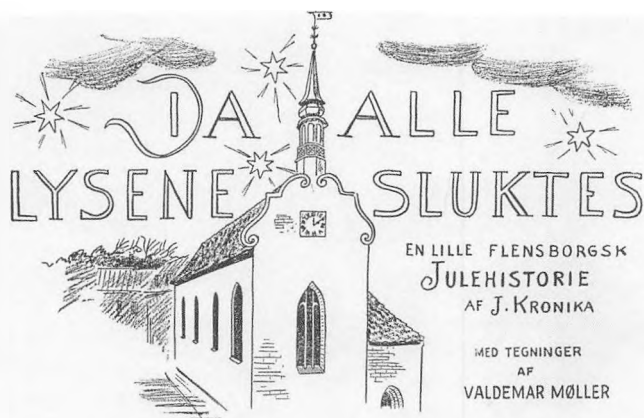
I historien får den Dansk Sprogcenter Online
Danskernes Historie Online
Danske Sprogcenterets Bibliotek

dreng Alfred besked af sin mor om at købe blomster til de faldnes grave fra Istedslaget, men møder undervejs sin tysksindede fætter Peter og nogle af hans kammerater. De overtaler ham til at køre med dem til stranden, hvor de stjæler hans penge for at købe is. Desuden smider en af dem i kådhed Alfreds danske spejdervimpel fra cyklen op i et træ, hvor den hænger fast i en gren. Alfred bliver vred, og selv om han er en spinkel fyr, tæver han den noget større tyske dreng. På hjemvejen ind til byen bliver hans cykel ramt af en bil, han slår sig og kommer på sygehuset. Her får han et mareridt, hvor en gammel mand i middelalderkutte bebrejder ham, at han har svigtet de faldne ved ikke at købe de blomster, som han lovede sin mor. Da han vågner op, er det første, han ser, moderens bekymrede ansigt, og han går straks til bekendelse. Hun tilgiver ham selvfølgelig, og som julegave det år får han en lille figur af Istedløven og et billede af Helligåndskirken, den danske kirke i Flensborg. Morale: Det er en æressag at holde sine løfter, men kan man det ikke, skal man åbent bekende, så får man

tilgivelse, og alt bliver atter godt. Sådan gør en god dansk dreng!

Men sådan opfattede det lokale Hitler Jugend ikke historien. I næste nummer af deres blad bragtes en meget skarp artikel om denne 'antityske' historie om den gode danske og de slemme tyske drenge, og ikke mindst den 'grove' og overtydelige tegning. Flensborg Avis plejede ellers altid at slå på sit motto 'Front og bro', men her var kun front, skrev bladet, hvis angreb fulgtes op af de tyske dagblade i Flensborg og Aabenraa. Både Kronika og Ernst Christiansen søgte at gyde olie på vandene og forklare, at Hitler Jugend-bladet helt havde misforstået historien. Kronika var tydeligvis bange for konsekvenserne, men mere skete der ikke, vel først og fremmest, fordi de nazistiske myndigheder stort set var tilfredse med hans virke i Berlin. *Da alle Lysene sluktes* blev da også hans sidste forsøg som novelleforfatter. I 1939 samledes historierne i *Gavebogen*, som Flensborg Avis fik tilladelse til af den tyske censur at forære til avisens venner ved 70-års jubilæet. Her er også denne historie medtaget. Værre var det altså

Helligåndskirken i Flensborg i Valdemar Møllers streg. Forside til Kronika-fortællingen i Flensborg Avis' særtryk julen 1936.

ikke. Novellerne er genoptrykt sammen med skuespillet *Enten - Eller* i bogen *Toner af Grænsesangen* (1947). Dog uden illustrationer!

Efter krigen fik han en pæn succes med bøger om Berlintiden, der er hans litterært betydeligste indsats. De er bygget på hans minutiøst førte dagbøger, som han sendte til Flensborg, når de var udskrevet, og hvor "en god ven" - hvem sagde han ikke - gemte dem et sikkert sted. Denne guldgrube af oplysninger, iagttagelser og udtalelser, ikke mindst vedrørende nazispidserne, tog han op og brugte til at give bl.a. skarpe insider-oplysninger fra møder med landets ledere på højeste plan, inkl. Hitler selv. Det drejer sig om bøgerne *Berlins Undergang* (1945) om vinteren og foråret 1945, *Lys i Vinduet* (1957) om Berlin i 1930'erne, den store artikel *Et Demokrati paa Dødslejet* (særtryk, 1958) om Weimarrepublikkens sidste år 1932-33 og hovedværket *Midt i Fjendens Lejr* (1966) om krigsårene samt artikelsamlingen *Prins Hamlet og Sydslesvig* (1966). Også i H.E. Sørensen: *Jacob Kronika beretter* (1982), der består af

tre store interviews, fortælles træk fra Berlindagene, og i sin sidste bog, *Hvorfor Holocaust?* (1979), skildrede Kronika, der var en dybttroende kristen med hang til mysticisme, nazismen som en djævelsk bevægelse og Hitler som inkarnationen af det onde. Redaktør Kate Fleron, der var kendt fra modstandskampen under Besættelsen, skrev i sin nekrolog over Kronika, at han i sine sidste år "i tankerne forstærkede sin egen skyld i forbindelse med den sataniske udvikling i det tredje rige, hans unladelsessynd var: ikke at have likvideret Hitler. "Tit nok havde jeg haft mulighed derfor", sagde Kronika, for hvem Hitler var selve Antikrist".

Han fortalte mig i 1970'erne, at "en god ven" (om det var den samme, som gemte og opbevarede bøgerne før og under krigen, ved jeg ikke) havde lovet at brænde dem efter hans død, for at andre ikke skulle "misbruge dem", da de delvist var skrevet i kode og derfor kunne være svære at tyde. Imidlertid brændte han dem selv under en depression et af de sidste år, han levede. Kun det sidste bind af krigsdagbøgerne - fra marts 1945 til tiden efter den tyske kapitulation, da han sammen med andre skandinaver fra Berlin var interneret i Sovjetunionen - undgik branden. Dette bind dannede baggrund for en artikelserie i Flensborg Avis 1953, *Interneret i Moskva*, som genoptryktes 2014 i nyudgaven af *Berlins Undergang*.

„Blir Du fræk lille Dansker?“

Valdemar Møllers tegning 'Blir Du fræk lille Dansker?' til Kronika-fortællingen i Flensborg Avis' særtryk julen 1936.

Foto: Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

Jacob Kronika ved skrivebordet med en stak oplåede aviser foran sig.

Da det kort efter krigen forlød blandt engelske officerer i okkupa-tionsstyrkerne i Sydslesvig, at han havde været spion for nazisterne, afviste han lidenskabeligt denne beskyldning i en stor artikel i Nationaltidende, udsendt som pamflet på engelsk, *They call me a Nazi Spy ...* (1946): "Ligegyldigt, hvilke lister og navne, de end måtte finde, ligegyldigt hvilke henvisninger eller beskyldninger, de kan finde på: Jeg har aldrig, så hjælpe mig Gud, på noget tidspunkt haft nogen som helst forbindelse med nogen form for spionage i tysk tjeneste eller med noget arbejde til fordel for Tyskland".

Derudover skrev han artikelsamlin-

gen *Kronika fortæller* (1968) med spredte erindringer samt en biografi over vennen, præsten og forfatteren Nic. C. Nielsen, *Den sidste slesviger og Ulsnæs-mordene* (1971), der bl.a. beskæftigede sig med Nielsen som sjæl-sørger for en ung morder og andre fanger i Rendsborg fængsel. I *Flensborg Avis'* jubilæumsbog 1969 skrev han en stor artikel om Ernst Christiansen.

På sine ældre dage boede Kronika i en lejlighed i Mathildegade i Flensborg sammen med sin søster Maria, der også havde arbejdet i mange år på Flensborg Avis, bl.a. som Ernst Christiansens privatsekretær. Her besøgte jeg ham adskillige gange i årene om-

kring 1970, hvor vi drak kaffe og spiste 'Flensborg-kage', som Kronika sagde, mens vi drøftede mange ting, og hvor han fortalte om sit begivenhedsrige liv og de mange interessante personer, han havde mødt. Efter Marie Kronikas død flyttede han til København, hvor han tilbragte sine sidste år. Han er begravet på Rinke-næs gamle kirkegård.

Kronika var en eminent fortæller både i skrift og tale og derfor en meget skattet foredragsholder. Han forstod ud fra sine mange dramatiske og spændende oplevelser at spinde en ende, der holdt tilhøreren fast, og at uddrage en konklusion og analyse af det fortalte, som gjorde, at man altid kørte beriget og klogere hjem, når man havde besøgt den gamle redaktør eller overværet et af hans foredrag. ■

Litteratur

Af Kronika, Jacob:

Enten - Eller. Et Spil med fem Billeder og en Epilog Fra Efterkrigstidens Sydslesvig. I

Kommission hos Slesvigsk Forlag - Grænsesforlaget. Kjøbenhavn - Flensborg, 1927. *Revolution. Roman om Hitlers Tyskland.* H. Hagerup, 1935.

Gavebogen. Flensborg Avis, 1939.

Berlins Undergang. H. Hagerup, 1945. Uddvidet genoptryk. Lindhardt og Ringhof, 2014.

They call me a Nazi Spy ... Reprinted from Nationaltidende the 5th. September, 1946.

Interneret i Moskva. Artikelserie i Flensborg Avis, 1953. Genoptrykt i *Berlins Undergang*, 2. udg. 2014.

Lys i Vinduet. Slesvigsk Dagbogsblade fra

Berlin 1933-39. Det danske Forlag, 1957. *Et Demokrati paa Dødslejet. Slesvigsk dagbogsblade fra det Sidste Weimar-aar, 1932.* Særtryk af Det brændende Spørgsmaal, 1958.

Midt i Fjendens Lejr. Slesvigsk dagbogsblade fra Hitlerkrigens Berlin. Gyldendal, 1966.

Prins Hamlet og Sydslesvig. Udpluk af dagbogs-optegnelser fra årsskiftet 1945/46.

Særtryk af otte Flensborg Avis-kronikker. Dansk Boghandel, Flensborg, 1966.

Kronika fortæller. Forlaget Scandia - N.A. Sørensen KG, Flensborg, 1968.

Manden i Flensborg ... Et forsøg på at tegne en portrætskitse af redaktør Ernst Christiansen. I: *Flensborg Avis. 1869 - 1. oktober - 1969.* Flensborg Avis, 1969.

Den sidste slesviger og Ulsnæsmordene. Forlaget Scandia - N.A. Sørensen KG, Flensborg, 1971.

Hvorfor Holocaust? Nazismens religiøse vanvid. Forlaget Scandia - N.A. Sørensen KG, Flensborg, 1979.

Som jeg oplevede den 8. april 1940 i Berlin. I: *Kristeligt Dagblad*, 8. april 1981. *Oplevelser i krig og fred.* Schweitzers Bogtrykkeri A/S, Vejle, 1982.

Om Kronika, Jacob:

Flensborg Avis: Nekrologer og mindeord. 5. maj -15. maj 1982.

Fleron, Kate: Jacob Kronika. Nekrolog. I: *Sprogforeningens Almanak 1983.*

Meier, Hans: En af de bedste i Europa. Nekrolog. I: *Information* 5. maj 1982.

Rasmussen, René: *Front og bro. Flensborg Avis i spil mellem Danmark og Tyskland 1930-45.* Studiefællesgruppen ved Dansk Centralbibliotek, 2005.

Sørensen, H.E.: *Jacob Kronika beretter.* Melbyhus, 1982.

Sørensen, H.E.: *Sundeved.* Melbyhus, 1983.

W.L.: Maria Kronika. Nekrolog. I: *Sprogforeningens Almanak, 1978*

Vagn Skytte-Rasmussen

Af Henrik Heinemeier

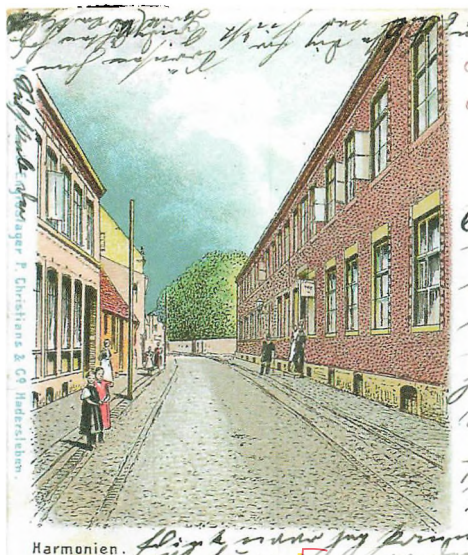
Vagn Skytte-Rasmussen var blandt den halve snes danske journalister, som under Anden Verdenskrig var korrespondenter i Berlin og dermed iagttog et historisk drama fra første parket. De fleste, som interesserer sig for forholdet mellem Danmark og Tyskland i den periode, har læst om sydslesvigeren Jacob Kronika, men kender måske ikke til hans tætte samarbejde med sønderjyden Skytte-Rasmussen. I hundredåret for Skytte-Rasmussens fødsel beretter lektor Henrik Heinemeier her om hans liv med hovedvægt på krigsårene.

DA VAGN SKYTTE-RASMUSSEN fyldte 75, skrev Politiken: "Han er journalist af den specielle sønderjyske støbning, der holder til det utrolige". Men faktisk kom Skytte-Rasmussen til verden på Sjælland, nærmere bestemt i Klarskov i Sværdborg sogn nær Vordingborg den 17. juni 1917. Forældrene, som var blevet gift i 1914, var østjyder. Faren, Rasmus Chr. Rasmussen, stammede fra et sogn nær Juelsminde, og moren Anna, født Skytte, kom fra Randers-egnen. I Klarskov var faren restauratør i stationsbygningen og moren medhjælpende hustru. Husstanden talte også en tjenestepige og fire pensionærer. En lillebror, Kaj, blev født i 1918, da familien var bosat i Grevinge ved Odsherredsbanen.

Året efter flyttede familien atter,

denne gang til Haderslev, hvor faren blev bestyrer på Harmonien. Hermed var familien avanceret i forhold til Sjælland, da Christian Rasmussen nu ledede et væsentligt større hus med flere ansatte. Hotel Harmonien var det traditionelle mødested for byens dansksindede foreningsliv, og det var her, kongeparret blev modtaget ved Genforeningen i 1920.

Men også tiden i Haderslev blev kort, for i 1921 overtog familien Rasmussen Central-Hotellet i Toftlund. Det var blevet bygget i 1902 og var et vidnesbyrd om den fremgang, Toftlund oplevede i årene op mod Første Verdenskrig, hvor man fik jernbaneforbindelse, og der blev opført markante bygninger som amtsretten og landbrugsskolen. I Toftlund havde familien Rasmussen fået foden under eget bord, og Central-Hotellet forblev i familiens eje indtil 1944.

Hotel Harmonien omkring århundredeskiftet. Postkortudsnit.

Familien Rasmussen boede på hotellet, som ved folketællingen i 1925 også husede to pensionærer og fem ansatte: 1 huskarl, 1 buffetjomfru, 1 stuepige, 1 kokkepige og 1 køkkenpige. Der var restaurationslokaler i stuen, gæsteværelser på 1. sal og værelser til personalet på 2. sal. De nævnte pensionærer kunne være ugifte ansatte ved amtsretten eller politiet, som boede på hotellet i lange tidsrum. På Central-Hotellet kunne man overnatte og spise, men også blive underholdt. I salen var der jævnligt bal med levende musik, omreisende selskaber spillede teater, og gymnastikforeningen afholdt opvisninger. Tre gange om ugen blev der vist film, og her fik Vagn - der havde fået klaverundervisning til opgave at levere underlægningsmusik til tidens stumfilm, mens hans far betjente fremviseren, og moren stod for billetsalget.

Da Vagn og hans bror nåede konfirmationsalderen i begyndelsen af 1930'erne, var tidens sociale og politiske brydninger også mærkbare i lillebyen Toftlund, idet krisen i land-

bruget ramte særligt hårdt i Sønderjylland. For at afhjælpe den høje arbejdsløshed på egnen blev der opført en kartoffelmelsfabrik i Toftlund. De antidemokratiske kræfter fik medvind under krisen: Frits Clausens DNSAP afholdt velbesøgte møder i byen, hvor ni procent af borgerne stemte på partiet i 1935.

Efter sin realeksamen tog Skytte i 1935 en handelsmedhjælpereksamen og fik ansættelse på kontoret hos landsretssagfører P.A. Madvig (1893-1943), et barnebarn af embedslægen (fysikus) med det enslydende navn, som havde spillet en markant rolle i den dansksindede lejr i Haderslev i anden halvdel af 1800-tallet. Vagn og sagføreren kendte i forvejen hinanden fra spejderbevægelsen, og Madvig blev en vigtig mentor for den unge mand. I de følgende tre år passede Vagn sit arbejde på advokatkontoret i Toftlund, samtidig med at han var skribent i sin fritid. Han havde litterære ambitioner og indsendte sine fortællinger til flere forlag uden at få et positivt svar. Da 1930'erne gik på hæld, besluttede Skytte at kaste sig

Foto: Toftlund Lokalhistoriske Arkiv.

*R. Chr. Rasmussens
Central-Hotel i Toftlund.*

*P.A. Madvig i spejderuniform
fotograferet i 1929.*

over journalistikken for at udnytte sine evner som skribent.

Krigskorrespondent i Berlin

Tre ting synes at have spillet sammen, da Skytte blev korrespondent i Berlin: Han ønskede at skrive, han var hjemme i det tyske sprog, og Tyskland fyldte med sin frembrusende stormagtspolitik meget i skandinaviske aviser udenrigsdækning. I 1938 var Skytte begyndt at arbejde som journalist, idet han skrev artikler til det svenske dagblad Nya Dagligt Allehanda (NDA), en konservativ populæravis. Senere skrev han også for de jyske stiftstidender og Kolding Folkeblad, og efter verdenskrigens udbrud rejste han til den tyske hovedstad for at dække begivenhederne dér. Også Skyttes privatliv undergik en forandring, for i september 1939 blev han far til sønnen Paul. Moren hed Irnelin Andersen og stammede fra Gram, men de nybagte forældre var ikke gift, og det har jo nok medført løftede øjenbryn i lokalsamfundet.

I Berlin fandt Skytte-Rasmussen logi i Güntzelstraße i Wilmersdorf hos en antinazistisk familie, som den unge journalist frit kunne tale med om politiske forhold. Få minutters gang fra Skyttes bolig lå indfaldsvejen Kaiserallee med sporvognsforbindelse til centrum. Og så kastede Skytte sig ud i arbejdet. I løbet af 1940 skrev han ca. 30 artikler i kronikstørrelse til danske aviser, som bl.a. behandlede storpolitik, berlinernes hverdag, danske aspekter, journali-

Foto: Peter Knudsen Lund, Historisk Arkiv for Haderslev Kommune.

sters arbejdsbetingelser i Tyskland og rejser til f.eks. Prag eller Wien.

I januar 1940 fortalte Skytte sine læsere om vilkårene for Wiens jøder små to år efter Østrigs indlemmelse i Tyskland. Han oplyste, at godt en tredjedel af byens jøder var udvandret i løbet af det sidste halvandet år, og skildrede den armod, han mødte nær byens katolske hovedkirke, Stephansdom: "Her ligger en Gade, der hedder Judenstrasse. Den fører ind i en lille Verden, hvor alt er mørkt og graat, uden Farver. Det er en Del af Jødekvartret, der ligger her. Størstedelen ligger paa den anden Side af Donau. Overalt i Gyderne er der fyldt af Mennesker. Jøder, der staar i Klynger, hviskende, diskuterende. Alt det, der giver Gadebilledet Præg: Butiksvinduer med Varer, Døre, der gaar op og falder i, travl Færdsel gennem Gyderne, mangler. I Stedet gaar man forbi lukkede Forretninger, tilstængede med Jernskodder, tomme Leiligheder med

ituslaaede Ruder, nogle reparerede med Klude, og halvt faldefærdige eller ødelagte graa Facader". (19.1.1940)

Udenlandske journalister i Berlin hentede stof fra tyske aviser, fra pressekonferencer, fra samtaler med embedsmænd og fra rejser, men Skytte synes især at have lagt vægt på iagttagelser af hverdagslivet i Berlin. Han var dygtig til at indfange situationer, som det vil ses af de små uddrag af hans artikler, som følger her.

I det krigsførende Tyskland blev det hurtigt småt med udvalget i butikkerne. Få dage før Danmark blev besat, fortalte Skytte sine læsere om fødevareresituationen: "Selvfølgelig er Rationeringerne skrappe og nøje tilmaalte. Og de svigtende Tilførsler i Vinter gjorde det ikke nemmere. Saa hvem kan egentlig fortænke Berlinerne i, at mange af dem er begyndt at "dyrke" Familie og Bekendte, der sidder ude omkring i Provinsen med Landejendomme, i Haab om, at det kunde resultere i en Gavepakke med lidt ekstra. Jeg har flere Gange overværet en saadan Pakkes Ankomst. I andagtsfuld Tavshed samles hele Familien omkring Husmoderen, der med hurtige Bevægelser river Papiret af og pakker ud. Med straalende Øjne hilser de forsamlede de lækre Ting: Smør, Ost, Skinke og Pølse, efterhaanden som de bliver halet frem. Det er en Festdag for Familien!" (3.4.1940)

I august 1940 oplevede Berlin det første britiske luftangreb, og herefter blev lange ophold i kælderen gradvist hverdag for befolkningen - og for udenlandske pressefolk. Det følgende indtryk stammer sandsynligvis fra Skyttes bopæl, hvor der opstod en førhen ukendt nærhed mellem beboerne: "Der sidder en ung Moder med

sine to smaa Børn i Kælderen. Hendes Mand faldt ved Fronten for faa Maaneder siden. Og naar den lille Dreng og hans Søster rejser sig i Sengen, der er opstillet til dem i Kælderen, og intetanende raaber ud over Kælderen: "Far, Far, hvor er du", saa breder der sig en Følelse af Medlidenhed og Samhørighed over de tilstedeværende". (14.10.1940).

Skytte besøgte også danskere, som var kommet til Berlin for at arbejde på halvårskontrakter på Siemens-fabrikkerne. De skulle vænne sig til kosten, sproget og en sovesal med over 70 personer. Skytte opsøgte dem efter deres fyraften: "Inde i Opholdsstuen sidder en Del Arbejdere. Der skrives Breve hjem til Danmark. Atter andre sidder fordybet i Aviser og Bøger eller spiller Kort. Her er alle mulige Typer, Fag og for saa vidt ogsaa politiske Anskuelser repræsenteret. Der er Mænd, der er uddannet som Haandværkere, Købmænd, Kontorfolk o.l. De sidder Side om Side med Landarbejdere, Havnearbejdere og Folk, som har prøvet lidt af hvert. Et lille Udsnit af Danmarks Befolkningslag i Alderen 20 til 40". (16.10.1940)

Det kan have været besværligt for Skytte at arbejde for flere danske dagblade, i hvert fald valgte han i foråret 1941 at blive assistent for Jacob Kronika, som skrev for Nationaltidende i København og fra årsskiftet 1940-41 også for Svenska Dagbladet. Kronika var en veteran i sit fag og havde arbejdet i Berlin siden 1932.

Ligeledes i 1941 fik Skytte, som fortsat arbejdede for NDA, ny nabo, idet en anden dansk journalist, Robert ('Tobias') Christiansen, som var udsendt af Aftenbladet, også lejede et værelse hos familien i

*Güntzelstraße 63
i Wilmersdorf
hvor Vagn
Skytte-Rasmussen
fandt logi.*

Foto: Henrik Heimemeier.

De to jævnaldrende blev gode venner, hvorimod Skyttes forhold til sin foresatte, den tyve år ældre Kronika, var mere kompliceret. En anden dansk korrespondent husker deres forhold således: "Han [Skytte] må nødvendigvis have udført en hel del selvstændigt arbejde, men Kronika behandlede ham som en underordnet medhjælper, sommetider sådan at vi andre kunne føle det lidt ubehageligt. Når Kronika ikke sad ved samme bord, virkede Skytte-Rasmussen friere".

Balancegang og udvisning

Nazi-Tyskland ønskede at fremstå gæstfrit for journalister fra det neutrale udland. Disse journalister var ikke underlagt forhåndscensur og kunne frit telefonere hjem. De blev også forkælet med høje levnedsmiddelrationer og presseklubber med gode arbejdsfaciliteter og servering. På den anden side var der en grundig eftercensur af journalisternes artikler. Hvis

man faldt i unåde, blev man genstand for intens overvågning og forskellige sanktioner. Til de milde sanktioner hørte en advarsel eller en forbigående udelukkelse fra pressekonferencerne. Den skarpeste sanktion var en pludselig arrestation. "Det var", skrev Skytte i et tilbageblik i 1945, "ofte et nervepirrende spil at skrive de daglige Telegrammer, navnlig naar man, som flere af de danske Journalister, ogsaa betjente svenske Aviser, som de tyske Myndigheder fulgte med et vaagent Øje. Det gjaldt altid om at komme saa nær op mod den usynlige Streg mellem det, der kunde listes igennem, og det, der ikke kunne skrives". Den 13. maj 1942 blev Skytte sat ud af dette spil, da han uden varsel blev anholdt af Gestapo og anbragt i deres hovedkvarter. Skytte havde under en rejse til østfronten fået det indtryk, at den tyske hær anvendte 'nervegas' og havde brugt dette ord i et telegram. I redaktionen hos NDA havde man erstattet ordet med 'giftgas', og

herre løs, for de krigsførende magter havde nok lagre af kemiske våben, men undlod at bruge dem, sporene fra Første Verdenskrig skræmte. I en uge sad Skytte i sin celle, hvorefter han blev udvist, efter at mange gode kræfter havde lagt sig selen for at få ham fri.

Nu var Skytte en slags skibbruden. Det fremgår af hans korrespondance med Kronika, at han talte med den tyske presseattaché og med udenrigsministeriets pressebureau for at jævne vejen for en tilbagevenden til Berlin. Desuden opsøgte han bl.a. redaktionerne på de jyske stiftstidender for at erfare, om de ville aftage artikler om danske forhold - det lykkedes dog ikke. Skytte boede skiftevis hos sin mor, der nu havde bopæl i Odense, og hos sin far på hotellet i Toftlund. I august modtog Skytte et afslag fra Berlin på en anmodning om indrejse. Han tilbragte tiden med læsning og med familie og venner. "Men i øvrigt længes jeg efter at have noget rigtig at rive i", hedder det i et brev (21.8. 1942). I marts 1943 oplevede han den sorg, at hans gamle chef, P.A. Madvig, døde efter et sammenbrud. Skytte skrev en nekrolog i Nationaltidende, som han ikke selv fandt vellykket: "Et Menneske, man har kendt saa godt, som jeg kendte Madvig, og som har betydet saa meget for mig, kan man ikke skrive fyldestgørende om. Det er en haabløs Opgave". (20.3.1943).

Senere samme forår tillod de tyske myndigheder Skytte at vende tilbage. Kronika havde været med til at skabe denne åbning, og den yngre medarbejder udtrykker i korrespondancen både glæde og taknemlighed: "Du kan være overbevist om, at jeg kommer med Glæde og Masser af Ar-

bejdslyst, parat til at tage fat. (...) Og saa er jeg glad for at komme til at arbejde sammen med dig igen". (26.5.1943). I juni genoptog Skytte arbejdet i Berlin.

Kronika kommenterede i sin dagbog: "Vagn Skytte er altså ikke blevet ligefrem 'dødeligt' forskrækket over det mærkelige forsvindingsnummer, som Gestapo har lavet med ham! Trods alt må Berlin have en stor tiltrækningskraft for ham!" Faktisk vendte Skytte tilbage til et arbejde, som var blevet underlagt strammere vilkår, end da han forlod det. Nu gjaldt den regel, at beretninger fra Tyskland i "holdning og tendens" skulle være i overensstemmelse med en officiel tysk kilde. For at undgå at gøre sig til propagandaens forlængende arm måtte Skytte og hans kolleger derfor udføre en vanskelig balanceakt. "Man havde", skriver Skytte, "da et af to at gøre: Enten se at faa det mest mulige smuglet igennem, bl.a. ved et nøje Studium af de rigstyske Aviser, som det en Tid lang var tilladt at citere (...) eller ogsaa servere de tyske Synspunkter i raa Tilstand paa en saadan Maade, at Læseren maatte smile forstaaende". (19.5.1945)

Samtidig tog bombeangrebene på Berlin til i styrke, og her delte de udenlandske journalister vilkår med byens befolkning. De fleste danske korrespondenter fik deres bopæl udbombet, hvorefter de tyske myndigheder genhusede dem i hoteller, hvor der i denne fase af krigen ofte manglede både opvarmning og ruder i vinduerne. Den ejendom, hvor Skytte boede, blev stående, hvorimod de tre andre hjørneejendomme i vejkrødset sank i grus. I de sidste krigsmåneder svandt antallet af udenlandske jour-

nalister stærkt ind. Da den røde hær begyndte at indkredse Berlin i slutningen af april, valgte Skytte at søge mod Danmark, idet han undervejs var heldig at få kørelejlighed med en af de hvide busser. Han befandt sig ved den dansk-tyske grænse, da de første engelske tropper nåede hertil og kunne sende reportager til Nationaltidende.

Tiden efter krigen

I sommeren 1945 sendte Skyttes avis ham på reportagerejser til Frankrig og Tyskland - ikke til Berlin, men bl.a. til Sydslesvig, som efter krigen kom i centrum af dansk interesse. Men samme efterår skiftede han fra jobbet som udenrigskorrespondent til et arbejde i den hvide bygning Ved Stranden 18 i København, hvor Nationaltidende/Dagens Nyheder havde domicil. Her var han redaktionssekretær, senere redaktionschef, og var

som sådan med til at bestemme, hvad der skulle bringes og hvor, ligesom han lavede overskrifter og udformede forsider. I praksis ophørte han med at være skrivende medarbejder. Med fast bopæl i København fik Skyttes familieliv faste rammer. I julen 1943 havde han giftet sig med Irmelin, og i 1949 fik de endnu en søn, Lars.

Dagens Nyheder kom i økonomiske vanskeligheder i slutningen af halvtredserne. Den udpræget konservative avis var ejet af Industrirådet og Dansk Arbejdsgiverforening, og i 1961 valgte de at lukke bladet. I avisens sidste udgave den 3. september hed det bl.a. i den 'nekrolog', som fyldte hele forsiden: "Vi tror ikke, at jorden styrter sammen, fordi 'Dagens Nyheder' dør, vi haaber, ja, vi ved, at de talentfulde kræfter, vi i dag raader over, kan finde virke andetsteds". Det gjaldt bl.a. for Skytte, som skiftede arbejdssted til Rådhuspladsen og i mere

De hvide busser under ophold på skovvejene i Sachsenwald nær Friedrichsruh.

Foto: Museum Sønderjylland - Sønderborg Slot.

Vagn Skytte-Rasmussen ved skrivemaskinen som journalist på Dagens Nyheder kort efter krigen.

end 20 år lavede redaktionelt arbejde på Politiken, fra 1964 som redaktionschef. Også på Politiken fandt Skytte arbejdsglæde og vandt respekt for sin faglige dygtighed. Under overgangen fra blysats til fotosats havde han held til at skabe dialog mellem faggrupperne i bladhuset. Efter sin pensionering i 1984 fik han et langt og aktivt otium, indtil han blev ramt af sygdom. Desværre skrev han aldrig nogen erindringsbog om sin opvækst i Sønderjylland, tiden i Berlin eller de mange år ved redaktionsbordet. Skytte døde i 2006, og nekrologen i hans gamle avis rummede dette skudsmål: "Enhver, der har haft sin gang på en redaktion, vil vide, at det i særdeleshed hen mod trykstart kan være særdeles hektisk. Men med Skytte ved roret forplantede der sig en rolig kon-

centration. Han var uvægerlig bestemt, men venlig, og der skulle særdeles uventede begivenheder til, før han hævede stemmen. Han var og blev et forbillede for yngre kolleger, der var på vej gennem det redaktionelle hierarki". ■

Jeg bringer min tak til Lars Skytte-Rasmussen, som venligt tog sig tid til at besvare mine spørgsmål om hans far.

Anvendt litteratur

Udvalgte artikler af Skytte-Rasmussen, korrespondance 1942-1943 med Jacob Kronika (i Kronikas personarkiv, Flensborg) og Kaj Skytte-Rasmussen: *Barndomsminder fra Toftlund* (Toftlund Lokalhistoriske Arkiv). Endvidere bl.a. erindringsbøger af Kronika og Arild Hvidtfeldt.

Grænselandskronik

Af Jørn Buch

Mindretalsrettigheder og nedrivningsplaner for kulturhistoriske bygninger er blandt de emner, Jørn Buch har set på i årets første kvartal. Grænselandskronikken er udtryk for forfatterens holdning og udtrykker ikke nødvendigvis Historisk Samfunds holdninger.

Valg i Slesvig-Holsten

Der er landdagsvalg i den tyske delstat Slesvig-Holsten den 7. maj i år. Og det danske mindretals parti SSW, Sydslesvigsk Vælgerforening, opstiller med Lars Harms på førstepladsen. Det fortæller Flensborg Avis den 8. april, hvor valgkampen blev skudt i gang med justitsminister Anke Spoorendonk på gaden i Flensborg. Hun genopstiller ikke ved det kommende valg.

Lars Harms deltog i et valgmøde sammen med Duborg-Skolens elever, hvor han opfordrede eleverne til at engagere sig politisk og bruge deres stemmeret. Lars Harms er friser, men taler derudover tysk, dansk og plattysk - og snakker desuden lidt synnejsk.

Grænsekontrol - endnu en gang

Eva Kjer Hansen fra partiet Venstre står desværre alene i partiet med synspunktet, at grænsekontrollen bør

Foruden Rødekrøs Kulturpris på 25.000 kr. var der en bonusgave, som her overrækkes af Henrik Appel Sørensen, til årets prismodtager, Tom Buk-Swienty. Bonusgaven var en bog med et hemmeligt rum til et par små glas og en flaske Gammel Dansk. Rødekrøs Kulturpris blev stiftet i 1987 og er sponsoreret af lokale erhvervsdrivende.

afskaffes. På et møde på Aabenraa Statsskole den 4. april viste det sig, at der blot var højst 10 af de 300 tilstedeværende elever, som ønskede at opretholde den nuværende grænsekontrol, skriver JydskeVestkysten.

Eva Kjer Hansen vil dog ikke helt afskaffe kontrollen, som, hun mener, er vigtig, men den behøver ikke foregå ved grænsen. Eva Kjer Hansen mener ikke, at grænsekontrollen er en effektiv måde at kontrollere på, og desuden synes hun, at man bruger for mange ressourcer på at tjekke dit og mit pas i stedet for målrettet at bruge ressourcerne på de kriminelle, som færdes henover grænsen.

Ved starten af påskeugen var der ifølge Flensborg Avis en kø ved grænsen på over fire kilometer.

Rødekrøs kulturpris

Tom Buk-Swienty modtog den 30. marts Rødekrøs Kulturpris for i sit for-

Foto: Privat.

fatterskab at bringe stor psykologisk forståelse ind i sine værker og dermed gøre historien levende med et frisk pust, som der blev sagt. Med prisen fulgte en check på kr. 25.000, skriver JydskeVestkysten.

Buk-Swienty kvitterede med at fortælle om den inspiration, han havde modtaget i USA, som lærte ham at mærke den smerte, som f.eks. soldaterne på Dybbøl var udsat for. Det blev kaldt for teorien om den såkaldte creative nonfiction.

Der er ingen tvivl om, at Buk-Swienty's moderne historiesyn har været en af årsagerne til, at hans bøger *Slagtebænk Dybbøl* og *Als Dommedag* har været så succesfulde, at historien endelig blev set nedefra, fra soldatens erindring - og her var der ikke plads til visse nutidige menneskers krav om helte.

Nordens Wittenberg - en udstilling

På museet i Haderslev blev der den 7. april åbnet en udstilling om Reformationen, som i Danmark startede i Sønderjylland, skriver Der Nordschleswiger den 8. april og tilføjer, at mange af de udstillede genstande kommer fra et samarbejde mellem danske og tyske museer.

Udstillingen hedder: Tro! Reformation i Sønderjylland. Efter ordet tro er der et udråbstegn, nærmest som et påbud? Men selv om troen på den opstandne Kristus var den samme, medførte Reformationen en ny måde at dyrke sin tro på.

Reformationen kom meget hurtigt til Sønderjylland, i første omgang til Husum allerede i 1522, hvor præsten Hermann Tast, der havde studeret i Wittenberg, begyndte at prædike luthersk-evangelisk. Men udviklingen i

Husum forblev alene en lokal begivenhed. Det blev udviklingen i Haderslev, som fra 1525 fik betydning, da den nygifte prins Christian fik tildelet den nordlige del af Hertugdømmet Sønderjylland som sin residens med sæde i Haderslev. Med prinsens indtog på Haderslevs gamle slot, blev alle præsterne i prinsens to områder, Tørning len og Haderslev len, kaldt til Haderslev, hvor de skulle aflægge en ed til prinsen, at de ville prædike evangelisk og være fyrsten tro. Dermed blev fyrsten, i.e. staten, præsternes herre i stedet for paven i det katolske system. Fra at være en universel kirke blev den luthersk-evangeliske kirke national.

På museet kan man se de originale såkaldte Haderslev-artikler fra 1528, som alle præster skulle rette sig efter. De er placeret i tyverisikrede bokse. Det var disse artikler, som dannede model for Reformationen i kongeriget efter at prins Christian fra Haderslev i 1536 var blevet konge i Danmark som Christian III.

Gæssene ødelægger naturen

Tøndermarskens naturpleje er tæt på at blive kvalt i sin egen succes. Der Nordschleswiger kan den 27. marts berette om en undersøgelse fra Nationalt Center for Miljø og Energi, DCE, hvor man har fulgt udviklingen af gåsebestanden i vadehavet. Tællinger har vist en voldsom stigning i antallet af gæs i vadehavet. For 40 år siden var bestanden på ca. 20.000 gæs ved at uddø, men nu er antallet over 1 1/2 mio. gæs, konstaterer DCE og tilføjer, at der ikke alene er tale om en biologisk invasion, som bl.a. er et stort problem for mange landmænd, men at der også er fare for en ændring i naturens sammensætning.

Slesvigsk Parti vil uddele postkort med sproglektioner ved den kommende tids valg møder. "Ved siden af egnsretter og sønderjyske traditioner som ringridning er 'æ sproch' nok det mest sønderjyske, der findes", mener Gösta Toft, spidskandidat til regionsrådsvalget.

Foto: Slesvigsk Parti.

dring i fuglenes adfærd og forplantningssteder fra det arktiske til de større skandinaviske byer. Hermed kommer gæssene også til at skabe alvorlige sikkerhedsproblemer for de mange fly i storbyerne.

Synnejsk valgplakat

Det tyske mindretal har skudt efterårets kommunale valgkamp i gang med en valgplakat: Slesvigsk Parti ka æ sproch! Der er bl.a. muntre billeder af et lommetørklæde, lomduch, en lagkage, tort, og en hue, møts o.m.a. Man kan få såvel postkort som valgplakat ved at henvende sig til avisen Der Nordschleswigers lokale redaktioner eller de lokale tyske biblioteker.

Med dette initiativ viser det tyske mindretal endnu engang, at de er de bedste beskyttere og brugere af den synnejske dialekt. Mange i det tyske mindretal har synnejsk som deres muttersprache!

Vælgerguide på frisisk og dansk

Ved det kommende landdagsvalg i delstaten Slesvig-Holsten den 7. maj, er

det nu muligt at teste sit politiske ståsted gennem en såkaldt Wahl-O-Mat, hvor der f.eks. spørges, om man går ind for karakterer i Folkeskolen, eller om der bør bygges en bro over Femern-Bælt, eller om man synes, at delstaten skal give tilskud til en omlægning af landbruget i økologisk retning, eller om vejskiltene i delstaten skal stå på både tysk, dansk og frisisk osv. Til sidst får man at vide, hvor ens politiske ståsted egentlig er i valget mellem de 13 opstillingsberettigede partier.

Det har været muligt at bruge den såkaldte Wahl-O-Mat siden 2002, men det er første gang, vælgerne i Slesvig-Holsten får mulighed for at udfylde skemaet på dansk og på frisisk, skriver Flensborg Avis den 5. april. Et flot initiativ, som skal dokumentere mangfoldigheden i delstaten Slesvig-Holsten.

Minority Safepack

Den europæiske Mindretalsunion, FUEN, fik for nylig medhold ved EU-domstolen, at EU-Kommissionen ikke kan nægte at skulle

til forslag fra Mindretalsunionen, hvis den kan levere de nødvendige 1 mio. underskrifter på en opfordring til EU-Kommissionen om at tage et givent spørgsmål op til debat. EU-Kommissionen havde begrundet sit afslag med, at mindretalsproblemer ikke var dens sagområde.

Europa-Parlamentets nyvalgte formand har derfor straks udnævnt en medarbejder, Marcus Warasin, som specielt skal tage sig af de mange europæiske mindretal. Warasin kommer fra det tysktalende selvstyreområde i Sydtyrol i Norditalien.

Der er ca. 100 mio. europæere, som tilhører et nationalt mindretal, så det var dog på høje tid, at EU begynder at interessere sig for deres rettigheder som ligeberettigede borgere.

Skrydstrup-pigen var indvandrer

En ny analysemetode har afsløret, at Skrydstrup-pigen fra bronzealderen slet ikke kom fra det nuværende dan-

ske område. Skrydstrup-pigen er ca. 3.200 år gammel og blev begravet i en egekiste i en bronzealderhøj og tilhørte således den globaliserede overklasse - eliten - en indvandrer fra måske Sydtydskland, Frankrig, Sverige eller Tjekkiet.

Det skriver JydskeVestkysten den 11. april og tilføjer, at området omkring Vojens, som måske netop betyder Odins hellige sted, i bronzealderen var et rigt område, som er dokumenteret med et stort antal gravhøje og fund af store mængder af importeret guld og bronze.

Gendarmerigården rives ned

Et vigtigt stykke dansk kulturhistorie går tabt, når Aabenraa Kommune snart nedriver den gamle Gendarmerigård i Rens, skriver JydskeVestkysten. Gendarmerigården blev efter Genforeningen i 1920 et centralt sted for områdets grænsegendarmere. En tidligere landbrugsejendom blev i

Foto: Lennart Larsen, Nationalmuseet, 1990.

Skrydstruppigens hoved med håret og øringer. I kraft af de særlige bevaringsforhold på stedet, hvor hun blev fundet, er kvinden særdeles velbevaret. Strontiumisotop-analyse af hendes hår og tænder har nu afsløret, hvor hun voksede op, levede og døde. Samtidig får vi endnu engang bekræftet, at bronzealderen var en globaliseret tid. Det var Haderslev Museums daværende leder, Christian M. Lund, der stod for udgravningen i 1935.

Tønder. Flyvehallen

Foto: Museum Sønderjylland, ISI-Lokalhistorie.

Den enorme zeppelinhal 'Toska', der kunne rumme to zeppelinere, blev indviet i november 1915, men gik allerede til ved det engelske jagerangreb på Zeppelinbasen den 19. juli 1918. Basens ruiner er nu fredet som fortidsminde, mens flyhangaren er truet af nedrivning.

1920 bygget om til moderne boliger for grænsegendarmerne og fungerede, indtil grænsegendarmeriet blev nedlagt i 1969.

Gendarmerigården blev senere en del af Rens Efterskole, indtil skolen i 2012 blev erklæret konkurs. Kommunen har forgæves forsøgt at omdanne stedet til kombineret kulturhus med forsamlingshus, udstillingsrum og overnatningsmuligheder.

Zeppelin-Hangar trues med nedrivning

I Tønder er der også planer for nedrivning af vigtige kulturhistoriske bygninger. Her drejer det sig om resterne af den berømte base for zeppelinere under Første Verdenskrig. Zeppelin-Museet blev oprettet som et storslået privat initiativ under ledelse af ildsjælen Manfred Petersen i 1999. Men stedet er kommet i klemme mellem Slots- og Kulturstyrelsen og Na-

turstyrelsen, samtidig med at Tønder kommune ikke er interesseret i at overtage bygningerne og dermed forpligtelserne til at holde stedet vedlige i den tilstand, det i dag befinder sig i, skriver JydskeVestkysten.

Tønder blev allerede i 1914 base for en af det tyske kejserriges største samlinger af zeppelinere, som bl.a. blev brugt til at spionere og observere de britiske troppers bevægelser, men var også udgangspunkt for flere bombardementer i England. Selv blev Tønder derfor bombet i slutningen af Første Verdenskrig fra verdens første hangarskib, men de britiske fly fra hangarskibet havde ikke benzin nok til at flyve tilbage til skibet og måtte derfor nødlande i det 'neutrale' Danmark - og tænk: Den historie skal måske rives ned?

Aprilsnar - og en af de gode

Flensborg Avis kunne den 1. april meddele, at Søren Espersen var ude-

get som den nye danske generalkonsul i Flensborg. Det blev en meget dårlig start på weekenden, indtil man opdagede, at det var den 1. april - men man kunne jo aldrig vide, når den tidligere såkaldte Fremskridtskvinde Pia Kjærsgaard kunne blive formand for Folketinget som et led i en politisk studehandel.

Godt gået Flensborg Avis - men gad vide, hvem der bliver generalkonsul, og som avisen derfor vil skrive om næste gang?

Osterhevers gamle Reformationens-klokke

Den lille frisiske kommune Osterhever - den østlige del af Hever-flodens udmunding ved Husum - har netop fået lov til at låne sin kirkes gamle klokke til en lokal udstilling om Reformationen, skriver både Der Nord-schleswiger og Flensborg Avis. Den 793 kg tunge klokke, som var blevet støbt på et værksted i Flensborg i

1562, fortæller noget vigtigt om fri-sernes historie.

Klokken blev oprindeligt støbt til et lille sogn på Nordstrand, som blev tilintetgjort ved den frygtelige store mandedrukning i 1634. Klokken var sandsynligvis blevet brugt til at advare beboerne om den store oversvømmelse, som var på vej - men forgæves. Klokken blev derefter solgt til det lidt større sogn på fastlandet, Osterhever, syd for Hever-flodens udmunding ved Husum.

Men det blev den navnkundige Heinrich Sauermann, grundlæggeren af Kunsthåndværkermuseet i Flensborg i 1903, som i 1908 erhvervede klokken til museet i Flensborg for metalprisen på 939 Rigsmark. Da var det Osterhever sogn, som manglede penge. Klokken var så at sige kommet hjem til Flensborg, hvor den var blevet støbt - og blev reddet fra omsmeltnet under Første Verdenskrig.

Foto: Marcus Dewanger, SHZ/Der Nordschleswiger.

Den gamle kirkeklokke har været vidt omkring i sin snart 500-årige tid. Nu skal den vægtige museumsgenstand fortælle historie i Osterhever.

Oplev Sydslesvig med Hoop

Katrine Hoop vil lade sydslesvigerne selv fortælle om deres spændende egn og samtidig lade de menige sydslesvigere fortælle om deres egne oplevelser og historier. Hun fortæller til Flensborg Avis, at hun vil vise, hvor mange dansksindede sydslesvigere der er, og hvor forskellige de er.

Inspirationen til sit koncept har hun fra Carpool Karaoke, som har inviteret en række kendisser på en køretur, hvor de fortæller deres egne alternative historier.

Du kan komme på tur med Katrine Hoop, hvis du er sydslesviger, og hun vil bagefter sørge for klipning og redigering af turen, inden den bliver lagt ud på Facebook. God fornøjelse!

Frøslevlejren skal renoveres

Aabenraa kommune gør sig for tiden overvejelser om, hvad der skal være den fremtidige vision for lejren, skriver JydskeVestkysten den 2. marts og tilføjer, at kommunen skal garantere, at man vil holde hånden under lejren som en forudsætning for, at man skal søge en række store fonde om støtte til udbygnings- og renoveringsplanerne.

Den selvejende institution Frøslevlejren blev oprettet i 1983 for at sikre mindet om den berømte lejr, som reddede mange danske modstandsfolk under Besættelsen. Lejren blev bygget på dansk initiativ i august 1944, men blev styret af den nazistiske besættelsesmagt.

Den foreløbige plan går ud på, at den nye indgang til lejren skal foregå fra Faarhus, hvor de første fanger oprindeligt stod af toget på vej til lejren. Den nuværende indgang mod Frøslev bliver derpå alene forbeholdt Frøslevlejrens Efterskole.

Grænseoverskridende handlingsplan

Der blev i Kiel den 21. marts undertegnet en grænseoverskridende regional aftale mellem den slesvig-holstenske delstatsregering og den danske Region Syddanmark, skriver de to mindretalsaviser Der Nordschleswiger og Flensborg Avis dagen efter. Aftalen gælder allerede for 2017 og for 2018.

Samme dag, den 21. marts, havde regionsrådsformand Stephanie Lose og den slesvig-holstenske minister for justits, kultur og Europa Anke Spooren donk fra det danske mindretalsparti SSW en fælles kommentar i JydskeVestkysten, hvor de hylder 10-året for den første samarbejdsaftale og fremhæver en række tiltag, hvor der har været et meningsfyldt og fornuftigt grænseoverskridende samarbejde.

De nævner en række eksempler på grænseoverskridende uddannelser, men nævner ikke noget om, hvor mange danske og tyske studerende der rent faktisk vælger de gældende tilbud. Ej heller at en række uddannelser var blevet aflyst pga. af manglende tilslutning, som Flensborg Avis kunne berette om ugen inden underskrivelsen af den nye aftale.

Til gengæld kan de med rette glæde sig over, at det fælles dansk-tyske tilbud til grænsependlere, Infocenter Grænse/Grenze, har haft succes med at gøre det lettere at bo i ét land og samtidig arbejde i nabolandet.

De nævner heller intet om de problemer, der er opstået i forbindelse med fælles grænseoverskridende aftaler på sygehusområdet, men som formanden for det dansk-tyske samarbejdsudvalg Hans Philip Tietje så fornuftigt sagde, så skal

give merværdi for begge parter, for at det er interessant.

Lær dansk, mens du laver mad

Jaruplund Højskole har fået en god idé: når man lærer tyske statsborgere at lave mad, giver man dem samtidig undervisning i, hvad opskriften og ingredienserne hedder på dansk. Learning by doing. Det viser sig, at deltagerne typisk er tysktalende borgere, som har enten børn eller børnebørn i de danske skoler og børnehaver, fortæller Flensborg Avis.

Tyske sommerhus-lejere

Ifølge avisen Der Nordschleswiger var det i 2016 de mange tyskere, som sikrede de danske sommerhusejere en rekord sæson. Der blev i alt udlejet danske sommerhuse i 625.000 uger, en stigning på 6 % i forhold til år 2015.

Af de 625.000 uger tegnede de tyske gæster sig for de 427.000, dvs. mere

end 67 %, med hollænderne på en andenplads med over 20 %. Danskerne selv tegnede sig blot for en tredjeplads.

Skagen-kunstnere på Før

Det lille Museum Kunst der Westküste i Alkersum på Før har for tiden en anmelderrost udstilling, *I Skagens lys, In Skagens Licht*. På udstillingen præsenteres en række af de berømte Skagens-malere som f.eks. P.S. Krøyer, Anna og Michael Ancher og andre sammen med eksempler på moderne fotografier, som i fællesskab skal demonstrere det berømte lys på Skagen - som i øvrigt kan minde noget om det lys, man kan finde på vadehavsoen Før. Udstillingen på Før kan ses indtil den 18. juni, skriver de to mindretalsaviser Flensborg Avis og Der Nordschleswiger.

Det var den vestlige del af øen, som var en af de berømte rigsdanske enklaver indtil 1864. ■

Tyske feriegæster klar til ombordstigning på flyveren i Lakolk Lufthavn efter festlige feriedage på Rømø. Trods kø ved grænsen på grund af den danske grænsekontrol vil tyske turister stadig gerne feriere i Danmark.

Flyveforbindelse til Badestedet Lakolk, Rømø

Kaptajnsfrue på Kinakysten

Bodel Callesen (udg.), Mikkel Leth Jespersen (red.): 'Kaptajnsfrue Dorothea Nissens dagbøger fra Kinakysten 1863-1867'. Museum Sønderjylland - Kulturhistorie Aabenraa 2015. 414 sider ill. Pris 250 kr.

Torsdag den 22. oktober 1863 om morgenen forlader barken 'Mathilde' Hamborg. Foran skibet og besætningen ligger fire års hårdt arbejde og fascinerende eventyr. Dorothea Nissen, kaptajnens unge kone, er med om bord. Gennem hendes øjne og pen følger vi rejsen gennem Den Engelske Kanal, over Atlanten, syd om Afrika og gennem flere års sejlsads på Kinas kyst. Nissen og hendes mand er fra Løjt, og hun bærer stedse hjemstavnens og sin familie i sit hjerte. Derhjemme er de plaget af krigen, mens Dorothea suger til sig af nye indtryk og forelsket, men ikke ubekymret, lever sit liv som nygift med en sømand.

Hver dag noterer Dorothea sig vejret. Et sejlskib sejler, helt bogstaveligt, som vinden blæser, og vejret er afgørende for liv, velvære og indtjening om bord på 'Mathilde'. Andre steder får den ellers nøgternt skrevne dagbog et nærmest poetisk anstrøg. Torsdag den 21. april 1864, hvor skibet ligger i Shanghai og venter på last, skriver Dorothea:

"Nu hen mod Aften tog min Mand en lille Dampert til at trække os op, vi kunde ikke længere, da Vandet er imod. Nu ligger vi i Havn. Dampskib og Lods er borte. Havnemesteren har været ombord, det er en smuk maaneklar Aften".

Med udgivelsen af Dorothea Nissens dagbog har vi fået et værk, der med mange fine detaljer bringer os ind på livet af mennesker, der bragte Sønderjylland og Danmark ud på verdenshavene. Man kan kun beundre det store arbejde, Bodel Callesen og hendes familie har udført i læsningen og transskriberingen af de vidt favnende dagbøger.

Det skal herfra stærkt anbefales at læse et par sider af Dorothea Nissens beretning hver aften før sengetid eller til morgenkaffen. Dagbogsformen gør den svær at sluge i ét stræk, men den er fuld af gode passager. Man vil glæde sig til det

daglige møde med Dorothea, hendes mand Jeb, skibshunden Bosman, datteren Laura og det fjernøstlige mylder af danske købmænd og kaptajner.

"... vi er jo Sømand og maae finde os i vor Skæbne".

Thorbjørn Thaarup

Sønderjysk litteraturhistorie

H.E. Sørensen: 'Alle de skjalde. Litteraturen i Sønderjylland og Sønderjylland i litteraturen'. Historisk Samfund for Sønderjylland og Sprogforeningen, 2015. 670 sider, ill. Pris 298 kr. (medlemspris 198 kr.)

H.E. Sørensen har skrevet en litteraturhistorie om litteratur fra og om Sønderjylland/Slesvig. Værket er baseret på forfatterens egen læsning af litteratur og tager ikke hensyn til 'teori og metoder, der præger nutidens videnskabelige litteraturforskning' (s. 9), som forfatteren selv formulerer det. Det medfører, at der primært er tale om en historisk-biografisk fremgangsmåde: de enkelte forfattere tilordnes en historisk periode, deres værker præsenteres og kommenteres af H.E. Sørensen. Denne litteraturhistorie er skrevet ud fra en historisk og specielt ud fra en national-historisk interesse. I udvælgelsen af forfattere er der heller ikke taget såkaldt 'æstetiske' hensyn: Valget er i højere grad udtryk for, om et forfatterskab eller værk udsiger noget om 'den folkelige og kulturelle grænsekamp mellem dansk og tysk i Sønderjylland' (s. 8). Bogen bygger på en meget omfattende lektüre fra forfatterens side, både af primære tekster og sekundærlitteratur. Alene som arbejdsindsats er bogen al beundring værd!

Bogens opbygning er (naturligvis) kronologisk og omfatter mere end 1600 år. På den baggrund kan det naturligvis ikke forventes, at alt behandles lige grundigt. Engang imellem må anmelderen gnide sig i øjnene, f.eks. når forfatteren i bogens første kapitel om 'Oldtid og midaldertid' skriver, at Flensborg stadsret fra 1284 er skrevet på dansk (s. 11): Teksten er (som en del andre tidlige stadsretter, bl.a. fra Slesvig) oprindelig skrevet på

tin og oversat til et stærkt sønderjysk præget middelalderdansk omkring 1300 (se herom bl.a. hos Skautrup 1944, I: 213). Eller når Bjovulfvadet - som normalt henregnes til den oldengelske litteratur - gøres til et stykke medbragt sønderjysk 'kulturgoods' (s.19). Nyere forskning påpeger, at udvandring fra Angel kvantitativt næppe har spillet nogen væsentlig rolle for indvandringen til England fra 400-tallet (se f.eks. Udolph 2012). Det viser én af bogens metodiske svagheder, nemlig at der ikke skelnes mellem nyere og ældre, mere eller mindre pålidelig forskningslitteratur, og det fremgår ikke altid helt klart, hvornår forfatteren giver udtryk for sin egen fortolkning eller refererer andres meninger og fortolkninger. Et klarere henvisningssystem til sekundærkilderne (som udelukkende er at finde i et register sidst i bogen) ville have gjort tingene klarere.

Kapitel 2 om salmer og lærde skrifter 1500-1700 er særdeles velskrevet og informativt. Interessant er især redegørelsen for de mange folke- og vandresagn, der er knyttet til - ofte flere - sønderjyske lokaliteter. Til gengæld ofrer forfatteren kun syv linjer på de talrige sønderjyske ordsprog og 'gammel seje' (s. 35) (se Fredsted 2015). Anmelderen har også lagt mærket til, at forfatteren kun ganske kort nævner den nedertyske, reformatoriske kirkeordinans fra Haderslev fra året 1528 (som sandsynligvis er den ældste reformatoriske kirkeordning overhovedet, der stadig eksisterer), mens den senere dansksprogede fælles ordinans for riget fra 1537 citeres (s.43-44). Bortset fra det er gennemgangen af salmer og skrifter fra 1500 til 1700-tallet særdeles relevant i dette reformationsår.

Kapitel tre om pietisme og rationalisme fokuserer naturligt nok på H.A. Brorson, men bringer også en del andre mindre kendte salmedigtere frem i lyset, mens kapitel fire om romantikken har svært ved at finde et egentligt fokus. Men hvorfor omtales den første romantiske digter, der skrev på dansk, Schack Staffeldt fra Slesvig-Gottorp, ikke? Underholdende er beretningen om friseren Harro Harrings farverige liv og lev-

ned. Derimod er teksterne fra Treårskrigen (kapitel fem, 'Krigens digtere') en ørkenvandring, fulde som de er af had, foragt, nationalistisk overmod og forherligelse af krigerisk heltemod. Men de hører jo på godt og ondt til regionens historie, skønt deres æstetiske (og til tider også etiske) værdi kan ligge på et meget lille sted. Sagligt nøgterne er derimod soldaterbrevene fra Treårskrigen, der udtrykker hverdagens trængsler, længslen efter og bekymring for dem derhjemme, meget langt fra hurra-patriotismen. Det er en tendens, som også Wolbersen for nylig har konstateret i sin analyse af soldaterbreve fra Angel (Wolbersen 2016). I det hele taget er det afsnittene om soldaterbreve og erindringslitteratur, der gør det største indtryk på læseren, også i de efterfølgende kapitler 6 og 8, der omhandler krigen i 1864 og Verdenskrigen 1914-18. Gennemgangen af krigsåret 1864 og 'Den tyske tid' (kapitlerne 6 og 7) holdes fint sammen af H.E. Sørensens kommentarer, der sætter de enkelte forfattere i sammenhæng og perspektiv. Også gennemgangen af forfatterne i tiden efter 1945 indeholder fine digterportrætter, f.eks. af Peter Seeberg (s. 542-546).

Desværre må anmelderen også hælde lidt malurt i bægeret. Som anført i indledningen er værket i høj grad præget af en dansk national synsvinkel, der primært fokuserer på dansk litteratur i den overvejende danske del af Sønderjylland samt (efter 1920) på de to nationale mindretals litteratur. At den øvrige del af Sønderjyllands/Slesvigs litteratur, som ikke er skrevet på dansk, næppe tilgodeses, kommer specielt til udtryk i afsnittene om de tysksprogede forfattere, f.eks. når den stadig verdensberømte historiker Theodor Mommsen (der i 1902 modtog Nobelprisen i litteratur) får tre linjers omtale (s. 396), mens talrige ikke særlig epokegørende danskskrivende forfattere (her skal ingen navne nævnes!) får flere siders omtale. Også Theodor Storm, som rimeligvis må anses som en af Sønderjyllands/Slesvigs betydeligste skønlitterære forfattere, behandles meget summarisk.

Mange tysksprogede

og erindringsværker fra Sønderjylland/Slesvig omtales slet ikke. Det gælder f.eks. Emil Noldes omfattende fire binds erindringsværk, der beskriver hans perspektiv på hjemstavnsens historie i tidsrummet 1867-1946 (sidst udgivet i 2002). Omtalt er heller ikke Theodor Fontanes store roman *Unwiederbringlich* fra 1891, der netop har divergenserne omkring Slesvig-Holsten som et af de vigtigste temaer. Og har Margarethe Mitscherlich-Nielsens omfattende og vigtige forfatterskab om efterkrigstiden eller i det mindste hendes erindringer fra 2006 ikke fortjent en omtale? En nyere tysk forfatter, flensborgenser Jan Christoffersen, har med romanen *Schneetage* fra 2006 skrevet et godt stykke tids- og hjemstavns historie, og den roman har bestemt fortjent at blive omtalt. Nulevende nedertyske og frisiske forfattere, lyrikere og sangere (som f.eks. den nyligt afdøde Knut Kiesewetter) omtales heller ikke. Set under ét har H.E. Sørensens litteraturhistorie en sproglig-national slagside og giver et noget ensidigt billede af den slesvigsk-sønderjyske kultur og litteratur, som jo netop er karakteriseret ved at være mangfoldig, mangesidig og skrevet på fem sprog.

Alligevel er der tale om en righoldig, særdeles velskrevet, læservenlig og også underholdende bog, som jeg gerne vil anbefale til læsning. Hvis man ikke har tid eller lyst til at læse bogen fra ende til anden på én gang, kan den fint fungere som opslagsværk. Læseren bør bare være opmærksom på, at dette ikke er et værk om hele den sønderjyske/slesvigiske litteraturshistorie, men primært om den dansksprogede. Som supplerende læsning anbefales H.J. Franks *Literatur in Schleswig-Holstein* (1995-2004) i fire bind.

Sekundærlitteratur:

Frank, H.J. (1995-2004) *Literatur in Schleswig-Holstein, 4 Bände*. Neumünster.
 Fredsted, Elin (2015) *Die Tugend sitzt in der Mitte ... Sagte-Sprichwörter ohne Grenzen*. In Langhanke: *Sprache, Literatur, Raum*. Bielefeld. 111-127.
 Skautrup, Peter (1944) *Det danske sprogs historie*, Bd. I. København: Det danske

Sprog- og litteraturselskab.
 Udolf, Jürgen (2012) *The colonisation of England by Germanic tribes on the basis of place-names*. In Steenroos et al.: *Language contact and development around the North Sea*. Amsterdam: Benjamins. 23-51.
 Wolbersen, Harald (2016) *Der Sprachwechsel in Angeln im 19. Jahrhundert. Eine kulturhistorische Untersuchung zum Verlust der dänischen Varietät 'Sønderjysk' im Transformationsprozess zur Moderne*. Hamburg.

Elin Fredsted

Aabenraa Søfarts Historie

Hans Schlaikier: *'Aabenraa Søfarts Historie'*. Skrifter til Aabenraa søfarts-historie - Bind 6. Museum Sønderjylland - Kulturhistorie Aabenraa 2015. 240 sider ill. Pris 125 kr.

Hans Schlaikiers bog *Aabenraa Søfarts Historie* fra 1929 har indtil de seneste år vel nærmest været standardværket for interesserede i byens søfartshistorie. Den blev skrevet på et tidspunkt, hvor de sidste aabenraakaptajner endnu levede, og bogen rummer derfor oplysninger, som rækker ud over dem, der kan findes i arkiverne. Dette er en del af forklaringen på, at bogen i dag er vanskelig at opdrive.

Selv om bogen siden er blevet suppleret med værker som Ole Mørkegaard: *Søen, slægten og hjemstavnen*, Erik Møller Nielsen: *Fra klamp til konstruktion*, Bert Becker: *Michael Jebsen 1835-1899* og senest Mikkel Leth Jespersen: *Kaptajner og kolonier*, har Museum Sønderjylland - Kulturhistorie Aabenraa nu valgt at genoptrykke bogen. I forhold til førsteudgaven kan læsere og brugere glæde sig over en indholdsfortegnelse, et personregister og et register over skibe, som gør den nye udgave langt mere brugervenlig. Og så kan læserne tillige glæde sig over de mange farvegengivelser af skibsportrætter.

Kim Furdal

Fossile hvalers hemmeligheder fra Gram Lergrav

Af Benjamin Ramassamy

FOR TI MILLIONER ÅR SIDEN var en del af det vestlige Jylland nedsænket under 50-100 m vand. Fossilerne fra Gram Lergrav er enestående som bevis for miljøet på den tid. Den mest ikoniske dyregruppe fra lergraven er sandsynligvis hvalerne. Deres fossilrester findes ikke så ofte som mollusker, krabber og fisk, men de giver unikke oplysninger om økosystemet ved den danske kyst i fortiden.

De bedst kendte arter af bardehvaler fra lergraven er *Uranocetus gramensis* og *Tranotocetus argillarius*. Det var de største bardehvaler i området på dette tidspunkt. Men endnu ubeskrevne fossile rester viser eksistensen af mindre bardehvaler uden nulevende ækvivalenter, ikke meget større end en stor delfin.

Bardehvaler udgjorde et perfekt måltid for den gigantiske haj *Carcharocles megalodon* og dræberkaskelotten ('killer sperm whale' på engelsk) *Scaldicetus*, som var to toprovdyr, der levede i den periode. Mens den moderne kaskelot lever af blæksprutter, så var den uddøde slægt *Scaldicetus* med sine lange og robuste tænder formodentlig et toprovdyr, der jagtede andre hvaler. Et rigt dyreliv må have været en nødvendighed for at producere mad nok til disse to store rovdyr.

Mindre tandhvaler, der ikke var større end det nulevende marsvin, levede også i området. Meget begrænset materiale fra disse hvaler er beva-

ret, og de kunne enten tilhøre *Pontoporiidae*, hvor de nulevende arter er floddelfiner, eller *Kentriodontidae*, en uddød gruppe af delfiner.

Endelig er næbhvalerne også til stede i Gram Formationen med mindst to arter. Nulevende næbhvaler er en familie af specialiserede dyb-dykkere, som dykker mere end 1000 m ned for at finde blæksprutter. Arterne fra ler-

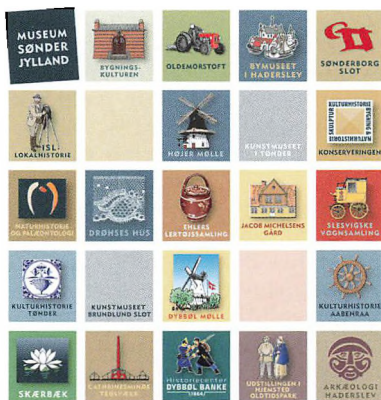
graven levede derimod mest sandsynligt tæt på kysten. Arten *Dagonodum mojnium* spiste nok mest fisk ligesom delfiner i dag. Den anden type af fossil næbhval fra lergraven, som endnu er ikke beskrevet, er en af de største fos-

sile arter af næbhval, der er fundet til nu. Den var i stand til at fange sit bytte med en metode, der er almindelig hos moderne næbhvaler, der suger byttet ind. Blæksprutter er nemmere at fange på den måde frem for at gribe dem med tænderne. Og faktisk er der fundet fossiler af blæksprutter i Gram Formationen. De kan derfor have været det foretrukne bytte for denne nye type af næbhval.

Mange hemmeligheder om Gram Formationen venter stadig på at blive afsløret. Aktiv forskning muliggør opdagelsen af ny viden om Gram Havet, der kan formidles til offentligheden, blandt andet via nye udstillinger. Det naturhistoriske museum ved Gram Lergrav er et lysende eksempel på det gavnlige forhold mellem forskning og kommunikation til offentligheden.

- Arkæologi Haderslev**
 8. apr. - 10. jan. 2018 'TRO - om reformationen i Danmark' - Reformationen i Sønderjylland ej for de lærde blot, men også for menig mand og kvinde.
- Cathrinesminde Teglværk**
 17. maj - 29. okt. 'Sønderborg og omegn 1932'. Viggo Brandts malerier fra Sønderborg Kasernes parolesal.
- Drøhses Hus**
 31. mar. - 23. dec. 'Kniplingshistorien i Vestsønderjylland - fremstilling, handel og mennesker'.
- Kulturhistorie Tønder**
 2017 Kniplinger fra den kvindelige kniplingshandler Anna Botilla Winther fra Bredebro.
17. jun. - 2. apr. 2018 'Mangfoldighed - Verden i Tønder'.
- Kulturhistorie Aabenraa**
 2. apr. - 17. sep. Drømmen om Afrika. Sønderjylland og de tyske kolonier.
- Kunstmuseet Brundlund Slot**
 5. nov. - 13. aug. 'Atelieret som legeplads' - Med kunstneren på arbejde dengang og nu.
- Kunstmuseet i Tønder**
 29. apr. - 3. dec. 'Henry Moore - grænser til Norden'.
- Naturhistorie og Palæontologi**
 5. feb. - nov. 'Fossile hvalers hemmeligheder' - Ny viden om tre vigtige hvalfund fra Gram Lergrav.
- Oldemorstof**
 12. apr. - 14. sep. '(Flygtninge)-strømme' - Udstilling med malerier af kunstmaler Joan Riis, Kollund.

Bliv løbende opdateret på

(fortsat fra side 155)

Anton Huber og Villa Lensnack

Bärbel Manitz: *'Der Jugendstilkunstler Anton Huber und sein Hauptwerk Haus Lensnack'*. Wachholz Verlag 2015. 592 sider, rigt ill. Pris ca. 78 Euro.

Anton Huber, som er født i Stuttgart i 1873, har hidtil været et ubeskrevet blad i kunsthistorien, men vil fremtidigt blive nævnt på linje med andre store, prominente kunstnere i Tyskland omkring år 1900 som f.eks. arkitekter, kunsthåndværkere og malere fra Mathildenhöhe Darmstadt som Hans Christensen, Josef Maria Olbrich, Peter Behrens og hans allerede meget tidligt berømte bror Patriz Huber.

Anton Huber profilerer sig i årene mellem 1898 og 1905 som en betydelig repræsentant for jugendstilen i Berlin, og hans interiørkunst bliver udmærket med guldmedaljer på tidens verdensudstillinger, mens hans skitser til villaer foreløbig ikke bliver realiseret, men forbliver på papiret.

Da Anton Huber i 1905 bliver Heinrich Sauermands efterfølger som direktør for Flensburger Werkkunstschule, begynder hans kunstnerisk mest frugtbare periode. I 1907 bliver Deutscher Werkbund grundlagt, og Hans Huber er medlem fra starten og bliver både som møbeldesigner og arkitekt præget af tidens aktuelle tendenser inden for kunsthåndværk og arkitektur.

Han tegnede flere byggerier til købmandsfamilien Jebsen og Jessen i Aabenraa, herunder hans arkitektoniske hovedværk Haus Lensnack, som blev bygget til skibsreder og købmand Jacob Jebsen og opført 1909-1910.

Bygningen viser hans kunstneriske evner som bygningsarkitekt, men også som skaber af husets møbler og indvendige udsmykning, hvoraf meget er bevaret. Huset er et fremragende eksempel på jugendstilkunsten i det daværende nordlige Slesvig, nu Sønderjylland. Huset er ligeledes et godt eksempel på, hvordan en familie i privat regi har værnet om en bygnings bevaringsværdier og vor fælles kulturarv. På samme måde har familien værnet om og bevaret Villa Lensnacks store parklignende have, som blev anlagt af det dengang re-

nommerede anlægsgartnerfirma Schnakenberg og Siebold fra Hamborg.

Med bogen bliver Anton Hubers kunstneriske virke for første gang beskrevet i sin fulde bredde. Bogen indeholder mange illustrationer, både aktuelle og historiske fotografier, tegninger og skitser af huset, dets beboere, interiøret, inventaret og udsmykningen. Beskrivelserne er meget udførlige og detaljerede, og bogen giver udover den minutøse gennemgang af bygningen også indblik i Anton Hubers liv og samtid samt familien Jebsens liv i huset frem til i dag.

Irene Margrethe Jensen

En sønderjysk slægt

Ingvert Møller Terkildsen: *'En sønderjysk slægts historie 1864 - 1920 - 1945 og tiden der fulgte'*. Synnejsk Forenings Forlag, Agerskov 2015. 77 sider, ill. Pris 125 kr.

Terkildsen fortæller med udgangspunkt i fire bedsteforældre om sin slægts historie gennem 150 år. Som skrevet i forordet er bogen tiltænkt hans store familie. Dette bærer den tydeligt præg af med sine mange direkte og indforståede henvendelser til netop familiemedlemmerne i dag. For en udenforstående kan det være vanskeligt at holde styr på det store familiegalleri; her kunne det have været nyttigt med en slægtstavle. Almindeligvis har slægtshistorie begrænset interesse for læsere uden for en snæver kreds. Dette gælder også denne bog, selv om der i skæringspunkter mellem familiehistorien og Sønderjyllands generelle historie kastes lys over bl.a. optantspørgsmålet og problematikken omkring de frivillige krigsdeltagere på tysk side i Anden Verdenskrig. Skrivestilen er staccato-præget med flittig brug af udråbstegn og spørgsmålstegn. Det er først i skilddringen af livet på domænegården i Ottersbøl, at historien bliver alment fængslende og får større lokalhistorisk værdi. Bogen er rigt forsynet med s/h illustrationer af personer og ejendomme. Den bagste del udgøres af bilag som f.eks. anbefalinger og breve fra familiearkivet.

GRÆNSEFORENINGEN

FOR EN ÅBEN DANSKHED

- Demokrati, ytringsfrihed og ligestilling gælder for alle, også i forholdet til mindretal.
- Forankring i egen kultur er en forudsætning for at have forståelse for andre kulturer.
- Kulturelle mindretal er en vigtig ressource i et demokratisk samfund.
- Dansk sprog og kultur styrkes i mødet med andre sprog og kulturer.

Du er velkommen til at kontakte din lokale formand/kontaktperson:

Povl Solmer Frank
Svanevej 4
6500 Vojens

Kirsten Fanø Clausen
Brobølvej 7, Blans
6400 Sønderborg

Jens Andresen
Sølstedgårdvej 5
6240 Løgumkloster

Andreas Brandenhoff
Vollerupvej 45
6392 Bolderslev

Det er Grænseforeningens formål at støtte danskheden i grænselandet, særligt syd for grænsen, at udbrede kendskabet til grænselandets forhold samt at bevare og styrke dansk sprog og kultur.

Tlf. + 45 33 11 30 63 • info@graenseforeningen.dk • www.graenseforeningen.dk

Den tyske kolonialisme

Af Mikkel Leth Jespersen

TYSKLAND ER IKKE en af historiens store kolonimagter, men i tiden omkring 1900 havde man alligevel opbygget et mindre kolonirige, som havde stor betydning for tidens tyske selvforståelse. Det er dette kolonirige, som skolekortet på forsiden viser. Selvom de hverken kunne måle sig med de britiske eller de franske, så gav kolonierne unægtelig Det Tyske Kejserrige en vis international dimension. Grunden til, at den tyske kolonialisme er interessant i en sønderjysk sammenhæng, er, at den tyske kolonialisme (1884-1919) falder inden for den tid, hvor Sønderjylland var under tysk styre (1864-1920). Skolekortet stammer således fra en sønderjysk skole, hvor det sammen med skolebøger og anskuelsestavler blev brugt i undervisningen om de tyske kolonier.

Ved fredsslutningen efter krigen i 1864 blev det diskuteret, om Preussen skulle overtage nogle af de danske kolonier. Den tyske rigskansler Otto von Bismarck var dog ikke tilhænger af kolonier. De kostede penge og kom kun en lille gruppe tyskere til gode, nemlig den kreds af personer, der var beskæftiget inden for international handel og søfart. Desuden mente han ikke, at den tyske flåde var i stand til at forsvare kolonierne, hvis det kom til krig med for eksempel franskmændene. Efter de store tyske sejre og grundlæggelsen af kejserriget i 1871 steg presset på Bismarck, da mange mente, at hvis man ville være en rigtig stormagt, så hørte der kolonier til. Det handlede om international anseelse og prestige.

Det tyske engagement i Afrika steg, og i 1884 havde forskellige private

aktører sat sig i besiddelse af fire territorier i Afrika. Den tyske rigskommissær Gustav Nachtigal havde fået fat i Togo og Cameroun i Vestafrika, Bremer-købmanden Adolf Løderitz havde sat sig i besiddelse af nogle områder i det sydvestlige Afrika, og præstesønnen og akademikeren Carl Peters havde erhvervet områder i Østafrika. I årene 1884/85 indvilligede Bismarck i at gøre disse fire territorier til tyske protektorater ('Schutzgebiete') - i realiteten fulgte en kolonisering af områderne. Det er omdiskuteret, hvad der fik Bismarck til at ændre kurs i kolonipolitikken, men det var formentlig for at aflede opmærksomheden fra hjemlige konflikter. Nogen varm tilhænger af kolonierne blev han aldrig, og snart fulgte netop de problemer, han havde forudset.

Omkring samme tid erhvervede Tyskland Bismarck-øgruppen, som blev første del af Det Tyske Riges kolonirige i Stillehavet. Store handelskøbehus i Hamborg og Bremen havde længe haft interesser i området, og efterfølgende kom De tyske Salomonøer, Kejsers Wilhelm-land, Marshalløerne samt Marianerne og Carolinerne til.

I 1898 indgik Tyskland en aftale med Kina om forpagtningen af et område på 920 kvadratkilometer ved Kiautschou Bugten, hvor der lå en handelsstation, i en periode på 99 år. Dermed nåede det tyske kolonirige sit højdepunkt. Da Første Verdenskrig brød ud, varede det dog ikke længe, før Tyskland havde tabt det hele igen, først på slagmarken og siden ved forhandlingsbordet i Versailles.